

**T.C.
SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN
ÇOCUK EĞİTİMİNE VERDİĞİ ÖNEM**

Sevda SAKÇA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN

SIVAS-2020

HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN
ÇOCUK EĞİTİMİNE VERDİĞİ ÖNEM

Sevda SAKÇA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
Ana Bilim Dalı için Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN

SİVAS
2020

KABUL VE ONAY

Sevda SAKÇA'nın hazırlamış olduğu "Hz. Muhammed' in Çocuk Eğitimine Verdiği Önem" başlıklı bu çalışma, 02.06.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, "Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa ÖNDER

(Jüri Başkanı)

Doç.Dr.Mehmet Kasım ÖZGEN

(Danışman)

Dr.Öğr.Üyesi Haluk AŞAR

(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../

Doç.Dr.Fatih KARAKUŞ

Enstitü Müdürü

ETİK SÖZÜ

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez Yazım Kılavuzu (Yönerge)'nda belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- ✓ Bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- ✓ Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- ✓ Başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere, bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu ve atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- ✓ Bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ✓ Tezin herhangi bir bölümünü, Cumhuriyet Üniversitesi veya bir başka üniversitede, bir başka tez çalışması olarak sunmadığımı; beyan ederim.

26.06/2020

Sevda SAKÇA

İmza

ÖNSÖZ

Eğitimin davranış üzerinde kalıcı ve izli değişiklikler sağlaması gerekmektedir. Bu kalıcı ve izli değişimlerin yaşanması için kişiye verilen eğitim her anlamda ve çok yönlü olmalıdır. Eğitimin yalnızca teorik olarak verilmesi değil aynı zamanda pratikte dahi uygulanabiliyor olması gerekir. Bu yüzden çok boyutlu verilen eğitimlerin anlaşılması ve uygulanabilirliğinin yanı sıra aynı zamanda karakter ve değerler eğitimini de desteklemesi gerekir. Kişilerde olması gereken; vicdan, merhamet, erdem ve değer gibi duyguların da uyandırılarak eğitimin taçlandırılması gerekir. Bundan dolayı eğitimin çok küçük yaşlarda başlanarak çocuğa verilmesi ve ilerleyen akademik yaşantısında da bunun desteklenmesi gerekir. Değerler ve karakter eğitimine verilen önemin artırılması, üniversitelerin ilgili bölümlerinde bu derslerinin okutulması ve örgün eğitimde bu alanlar ile ilgili yetiştirilmiş kadrolara yer verilmesi gerekir.

Eğitimin küçük yaşlardan itibaren başlanması gereken bir süreç olmasından kaynaklı olarak din eğitiminin de ilk çocukluk döneminde başlanması gerektiği gerçeği bulunur. Bireyin ilk çocukluk dönemi genellikle aile içinde olduğu ve bu ortamda büyüme ve gelişme gösterdiği dönemdir. Bundan dolayı çocuğa, ailenin vereceği eğitimlerin içinde din eğitiminin de verilmesi gerekmektedir. İlk çocukluk dönemine denk gelen bu eğitim sürecinde çocuğun henüz soyut düşünme dönemine geçememiş olmasından kaynaklı olarak onun anlayabileceği somut örneklemelerle eğitimin şekillendirilmesi gerekir. Bu da din eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklerin çocuğa görelilik ilkesine göre seçilmesini gerekli kılar. Çocuğun dil gelişimi, rol öğrenimi, taklit etme ve özdeşim kurması yoluyla öğrenmesinin sağlanması gerekir. Aile içi iletişim ve etkileşim yine o ailenin yapısına göre değişiklikler gösterir. Çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak verilen eğitimin çok boyutlu bir şekilde verilmesi ve birden fazla duyuya hitap etmesi öğrenilenlerin kalıcı olmasını da sağlamış olacaktır.

Bu araştırmanın hazırlanması sürecinde benden hiçbir zaman desteğini ve inancını esirgemeyen ve bu yolda beni yalnız bırakmayan danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN ve Doç. Dr. Mustafa ÖNDER'e yüksek lisans eğitimimde emeği geçen ders hocalarım ve arkadaşım Elif Bay'a, desteğini esirgemeyen annem, babam, kızım ve eşim Derviş Sakça'ya teşekkür ederim.

Sevda SAKÇA

ÖZET

SAKÇA, Sevda, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Çocuk Eğitimine Verdiği Önem, Sivas, 2020

Bu araştırmanın asıl amacı; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çocuk eğitim ve öğretimine verdiği önemin; eğitim, din ve ahlak felsefesi açısından derinlemesine incelenmesidir. Araştırmada; veri toplama aracı olarak, nitel araştırma yaklaşımıyla doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Her bir doküman betimsel analize tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler betimsel analiz işlem basamaklarına göre incelenmiştir. Araştırmada incelenen çocuk eğitimi ve öğretimi ile ilgili kitapların her bir araştırma sorusu çerçevesinde kodlanarak belli temaların bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Kodların ve temaların belirlenmesinde kitaplarda geçen ifadeler değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Dini Eğitim, Çocuk Eğitimi, Hz. Muhammed (s.a.v.), Eğitim Felsefesi, Karakter Eğitimi, Erdem Eğitimi, Öğrenme, Öğretme.

ABSTRACT

SAKÇA, Sevda, An Analysis of the Importance of Hz. Muhammad on Child Education, Sivas, 2020

The investigation of the emphasis by Hz. Muhammad the prophet on child education. The main aim of this research is to deeply investigate the emphasis by Hz. Muhammad on child education in terms of education, religion and philosophy of ethics. In this research, document analysis method is used as a tool of data collection with qualitative approach. Each of the master thesis is subjected to the descriptive analysis. Gained data is examined according to the process steps of descriptive analysis. It is examined that if there are specific themes by coding a frame for each research question within the master thesis about child training and education investigated in the research. The phrases mentioned in the thesis are evaluated for the designation of codes and themes.

Key Words: education, religious education, , child education, Hz. Muhammad the prophet, philosophy of education, character education, ethics education, learning, teaching.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ETİK SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii

1.BÖLÜM GİRİŞ

1. Giriş.....	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Problem Cümlesi	2
1.3. Alt Problemler	2
1.4. Araştırmanın Amacı	3
1.5. Araştırmanın Önemi	3

2. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tanımlar	4
2.2. Eğitimin Çeşitleri	4
2.2.1. Formel Eğitim.....	5
2.2.2. İnfornel Eğitim	5
2.2.3. Örgün Eğitim	5
2.2.4. Yaygın Eğitim.....	6
2.3. Öğrenme-Öğretme-Öğretim	6
2.3.1. Öğrenme	6

2.3.2. Öğretme	6
2.3.3. Öğretim	7
2.4. Eğitimin Kapsamı.....	7

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	9
3.2. Evren ve Örneklem.....	9
3.3. Verilerin Toplanması.....	9

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. İSLAMİYET'TEN ÖNCE VE SONRA EĞİTİM	11
4.1.1. İslami Eğitim Sisteminin Hedefi	20
4.1.1.1. İslamiyet'in Eğitime Verdiği Önem.....	21
4.1.1.2. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Eğitim İle İlgili Tavsiyeleri	21
4.1.1.3. Eğitimle İlgili Bazı Hadisler	22
4.1.1.4. Hz. Muhammed (s.a.v.) Döneminde Eğitim	24
4.1.1.5. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Terbiyesinde Yetişen Çocuklar	25
4.1.1.6. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Çocuklarıyla İlişkisi.....	26
5.1. TERBİYE VE SORUMLULUK.....	27
5.1.1. Eğitim ve Terbiye İlişkisi (Kişilik ve Karakter Eğitimi).....	27
5.1.2. İslam'da Çocuk Terbiyesi.....	28
5.1.3. Eğitim'de Sorumluluk.....	29
5.1.4. Bir Öğretmen Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)	30
5.1.5. Öğretmenliğin Faziletiyle İlgili Hadisler.....	33
5.1.6. Öğretmen ve Öğrenci İlişkileri	33
5.1.6.1. Öğretmen.....	33

5.1.6.2. Öğrenciler	35
6.1. EĞİTİM ÇAĞI.....	35
7.1. ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ	37
7.1.1. Çocuklar Nasıl Öğrenir.....	41
7.1.2. Okul Öncesi Çocuklarda Din ve Ahlak Gelişimi	42
7.1.3. Okul Öncesi Çocuklarda Din Eğitimi.....	43
8.1.DİN EĞİTİMİ BİLİMİ.....	46
8.1.1.Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem: Hikâye.....	47
8.1.2.Din Öğretiminde Hikâyelerin Yeri ve Önemi	49
9.1. REHBERLİK	50
9.1.1. Öğrenciyi Tanıma	50
9.1.2. Öğrencilerin Durumlarına Göre Eğitim.....	51
9.1.3. Tedrici (Aşamalı) Eğitim.....	55
9.1.4. Dil Öğretimde Teşvik	55
10.1. DİSİPLİN	57
10.1.1. Eğitimde Ödül Vaad Edilmesi.....	58
10.1.2. Ceza Yöntemi	59
11.1. EĞİTİMDE ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV	60
11.1.1. Ölçme Tanımı	60
11.1.2. Değerlendirme Tanımı.....	60
11.1.3. Sınav	61

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	62
5.2. Öneriler.....	64
KAYNAKÇA	68
ÖZ GEÇMİŞ.....	73

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ait problem durumuna, problem cümlesine, alt problemlere, araştırmamanın amacı ve önemine, varsayımlara, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

Eğitim; bireyin sahip olduğu aile ve kültüre uyum sağlama sürecidir. İnsanın kişilik yapısı sahip olduğu aileye göre şekil alır. Bu şekillenme süreci ailenin sahip olduğu kültürel değerlere ve dine göredir. Ailenin sahip olduğu değerler ve erdemlerin tümü çocuğa sabırlı bir şekilde aktarılmalıdır. Böylece eğitim bir kültür aktarması haline gelmektedir. Aile ile başlayan bu süreçte çocuğa verilen tüm eğitimler hayatının her döneminde toplumla bütünleşmesini, toplum içinde etkinlik kazanmasını ve hayatında karşılaşacağı zorluklar ile baş edebilmesini kolaylaştırmış olacaktır.

Eğitim bir süreçtir ve ömür boyu devam eder. İlk eğitimin başladığı yer ailedir ve birey ailesine göre şekillenir. Ailenin eğitimde etkinliği öncelikle çocuklarının gelişim düzeylerine uygunluğunun bilinmesinden dolayı sağlıklı bir şekilde ilerler. Dini eğitiminin verilmesi için çocuğa öncelikle “Din Dili” eğitiminin verilmesi gerekir. Bu eğitim verildikten sonra ise aile ile iletişime geçen çocuğun gelişim dönemlerine uygun olarak dini eğitimin verilmesi gerekir. Bu dini eğitimin verilmesi sürecinde ailesi tarafından tanınan çocuğun sınırlılıkları bilinir ve buna göre öğretme eylemi sağlanır. Çocukların hazır bulunuşluklarına, olgunlaşma seviyelerine, zekâlarına ve anlama durumlarına göre kullanılan yöntemler din eğitiminin verilmesini sağlar. Bu çalışmada; çocuklara verilecek olan dini eğitimin boyutlarının neler olacağını, çocukların gelişim düzeylerine göre seçilecek alternatif öğrenme yöntemlerinin, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in eğitim ve öğretime gösterdiği hassasiyet incelenmeye çalışılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in eğitimde amaç olarak gördüğü; faziletli bir toplumu oluşturmak, iyi ve ahlaklı çocuklar yetiştirmek, insanları kâmillik mertebesine ulaştırmak ve ilim öğrenmek için mücadele edilmesinin gerektiğini anlatan hedefleri doğrultusunda çocukların nasıl yetiştirilmesinin uygun olabileceğini incelemeye çalıştık.

Hz. Muhammed (s.a.v.)’in eğitimde yol kat edilebilmesi için Kur’an-ı Kerim’in ayetlerinin okunup anlaşıldıktan sonra peşi sıra yazıya geçirilmesini uygulattığı bilinmektedir. Bu yaptırım aynı zamanda bireyin eğitime karşı teşvikini de

sağlayacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in; “Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim.” (İbn-i Mace, Mukaddime\17) hadisi de onun için eğitimin ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

1.1. Problem Durumu

İlgili alan taraması yapıldığında Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çocuk eğitimine verdiği önemi açıklamaya kaynakların çeşitliliğinden dolayı belli konu sınırlandırılmaları yapılmış olup, kimi kaynakların Türkçe olarak yazılmamış olması araştırmamızı sınırlandırmıştır. Okul öncesi çağda olan öğrencilerin din eğitimi ve öğretimi olarak ilgili alanın sınırlandırılması araştırmamızın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

- Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çocuk eğitiminde hedeflediği temel karakter nedir ve çocuk eğitimine niçin özel bir önem verir?
- Yetiştirmek istediği karakterlerde genellikle hangi erdemlere önem verir?
- Çocuk eğitiminde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kullandığı yöntemler nedir?
- Okul öncesi çocuklara din dili nasıl öğretilir?
- Okul öncesi çocuklara dini eğitim nasıl verilmelidir?

1.3. Alt Problemler

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e göre eğitim nedir?
2. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendisi nasıl bir eğitimciydi?
3. Hz. Muhammed (s.a.v.) eğitim ve öğretimde hangi erdemlerden bahsetmektedir?
4. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e göre eğitimde ailenin rolü nedir?
5. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e göre eğitimin hedefine ulaşması için hangi yöntemler kullanılmalıdır?
6. Çocuklara eğitim verilirken bireysel farklılıklara nasıl dikkat edilmelidir?
7. Okul öncesi çağı çocuklarda din dili nasıl geliştirilir?
8. Okul öncesi çağı çocuklarda dini eğitim nasıl verilmeli ve hangi yöntemler kullanılmalıdır?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın asıl amacı; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çocuk eğitim ve öğretimine verdiği önemin, onun öğretici kimliğinin, çocuklara yaklaşımının, eğitimde hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği ile Kur'an-ı Kerim'de bildirilen ayetler ve hadis-i şerifler kapsamında eğitim, din ve ahlak felsefesi açısından çocukların gelişim düzeylerine göre derinlemesine incelenmesidir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Alanla ilgili yapılan literatür taramasında konuya temel kaynaklık eden; Abdullah Özbek (1991) Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, Cemal Tosun (2005) Din Eğitimi Bilimine Giriş, Beyza Bilgin (1987) İslam'da Çocuk, Mualla Selçuk (1991) Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler adlı çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu kaynaklardan hariç eğitim ve din felsefesi ders kitapları, hadis yazıları ve Kur'an-ı Kerim ayetlerinden yararlanılarak tamamlanmıştır.

Yapılan literatür tarama sonucu bu araştırma konusu ile ilgili çok fazla çalışma yapılmış olduğu görülmektedir. Bu çalışma ise konunun genişliğinden dolayı sadece çocuk eğitimi ile sınırlandırılmıştır. Alan ile ilgili çalışma yapmak isteyenlere kaynaklık ederek katkı sağlamasından dolayı önemlidir. Ayrıca çocuk eğitimcilerine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde eğitimin tanımı, hedefi, öğrenme, erdem, karakter kavramlarının tanımları verilmiştir.

2.1. Tanımlar

Bu bölümde sıkça karşımıza çıkan kavramların tanımlamaları yapılmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında kavram çözümlenmeleri ile ilgili daha geniş açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmada sıkça karşılaşılan kavramlar şunlardır:

Eğitim: “Eğitim, gelecek kuşaklara değer aktarımının yapıldığı bir süreçtir. Bu süreç içerisinde öğretmenlerin sahip oldukları değerler geleceğimizin teminatı öğrencilerimizi etkileyecektir. Bu varsayımdan yola çıkarak öğretmenlerin sahip oldukları değerler önem kazanmaktadır” (Aktepe, 2009).

Eğitimin Hedefi: “Bilgi toplumunda eğitimin hedefi, evrensel düşünebilen, her türlü bilgiyi sürekli sorgulayan, sorunlara çözüm üreten, kendini sürekli yenileyip geliştirilebilen bireyler yetiştirmektir” (Günbalı ve Akdeniz, 2007).

Öğrenme: “Öğrenme, bireylerin davranışlarında ve hareketlerinde değişiklik yaratacak yeni bilgi ve kavrayışları kazandıkları bir süreçtir” (Yücel, 2007). “Öğrenme, eylem-sonuç ilişkisi konusunda bilginin içinde bulunduğu süreç ve bu ilişkiler üzerine çevre etkisinin gelişmesi olup hayatta kalabilmek ve süreklilik için fonksiyonel bir kavramdır” (Töremen, 2001).

Erdem: Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet, insanın ruhsal olgunluğu (TDK).

Karakter: 1. Ayırt edici nitelik. 2. Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, ıra, seciye. 3. Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutumu, uygulanma ve davranış biçimidir (TDK).

2.2. Eğitimin Çeşitleri

J. Dewey eğitimi; “Kişinin öz konusu metot üzerinde kontrol kazandığı ve sosyal yapısını genişletmek ve derinleştirmek amacı ile yaşantılarını devamlı olarak

yenilediği bir süreçtir” (Türer, 2006: 14) şeklinde açıklayarak belirtmiştir. Eğitim toplumların kültürel değerlerinin nesilden nesile aktarılması için önemli bir araçtır. Bu yönünden dolayı toplumların ortak belleğini oluşturmaktadır. Eğitim tarihi denildiği zaman karşımıza eğitim ve öğretim ile yakından ilişkili olan kimi eğitim kavramları çıkmaktadır. Bu kavramların belirli özelliklere göre ayrılması gerekmektedir.

2.2.1. Formel Eğitim

Formel eğitimi diğer eğitim çeşitlerinden ayıran en büyük özelliği önceden belirlenmiş olan amaçların belirli bir program çerçevesinde verilmesidir. Bu sistem daha çok okullarda uzman kişiler tarafından verilmektedir.

“Formel eğitimin bir amacı vardır ve önceden hazırlanmış belirli bir program dâhilinde planlı bir şekilde yapılır ve öğretim yoluyla gerçekleştirilir” (Demirel ve Ün, 1987: 20).

2.2.2. İnfornel Eğitim

İnfornel eğitim; bireyin içerisinde bulunduğu yerde kendi kendine plansız ve kontrolsüz bir şekilde kültürlenmesi durumudur. Bu kültürlenme durumu olumlu olabileceği gibi olumsuz yönde de gerçekleşmektedir. Bireylerin gönüllü olarak öğrenmeyi gerçekleştirdikleri plansız, kontrolsüz eğitim anlayışına infornel eğitim denilmektedir. Bu amaçla arkadaş ve aile grupları infornel eğitime örnek olarak verilebilir.

“İnfornel eğitim; Doğal ortam içerisinde kendiliğinden oluşmaktadır. Planlı ve programlı değildir. Eğitimciler profesyonel değildir. Olumlu ve olumsuz yönde gelişebilir. Mekân, yer veya eğitimin gerçekleştiği ortam belirlenmiş değildir” (Mahiroğlu, 2005: 18).

2.2.3. Örgün Eğitim

Örgün eğitim okul öncesi dönemden başlayıp yüksek öğretime kadar giden süreç olarak bilinir. Örgün eğitimde yaş grupları önemlidir. Örgün eğitimde gidilecek olan sınıflarda yaş sınırlandırmaları bulunur. Yaş sınırlandırması yükseköğretim kurumları için geçerli değildir. “Belli bir yaş grubundaki bireylerce, Milli Eğitimin hedeflerine göre düzenlenmiş eğitim programlarıyla okul çatısı içerisinde özenli bir şekilde yapılan eğitimidir. Eğitim sisteminin örgün kısmı; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim okullarını kapsamaktadır” (Toprakçı, 2002: 30).

2.2.4. Yaygın Eğitim

Örgün eğitim alan ve almayan tüm kesimler için eğitimin fırsata çevrildiği bir uygulamadır. Örneğin maddi sıkıntılardan dolayı yükseköğretimini yarım bırakan kimselerin dışarıdan sınavlarına girerek bu eğitimlerini tamamlamalarına fırsat sağlar. Ya da örgün eğitim alan bireylerin ek olarak farklı kurslara katılmasına olanak sağlamaktadır. “Toplumun örgün eğitimin yanında ve sonrasında, hayat boyu gereksinmesini eğitim sisteminin yaygın eğitim kanadı üstlenmiştir. Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş veya bu sistemin herhangi bir aşamasında bulunan veya bu aşamalarından birinden ayrılmış olan bireylere ilgi ve gereksinme duydukları alanlarda yapılan eğitimidir” (Toprakçı, 2002: 32).

2.3. Öğrenme-Öğretme-Öğretim

2.3.1. Öğrenme

Öğrenme eyleminin gerçekleşmesi kişide daha evvel olmayan bir davranışın ortaya çıkması anlamındadır. Öğrenme eyleminin tam olarak gerçekleşmesi bireyde kalıcı davranışlar olarak kendini gösterir. Bu davranışların en uygun şekilde kalıplaşması ise verilen eğitimin niteliğine bağlı olarak değişmektedir.

“Öğrenmenin gerçekleşmesi için mutlaka bir çevre şartı vardır. Bu çevre değişik niteliklerde olabilir. Çocuğun eğitilmesinde ilk ve önemli olan çevre ailedir. Burada eğitilen çocuk ailesinden gördüğü kavramları öğrenmektedir. İkinci çevrenin ise oyun çevresi olduğu bilinmektedir. Çocuk her iki çevrede de programsız bir şekilde öğrenmeye çalışmaktadır. Öğrenme çocuk için olumlu ya da olumsuz yönde gelişen bazı özellikler taşıyabilmektedir. Üçüncü çevrenin de, çocuk için formal olarak davranış değişikliklerinin gerçekleşecek olan okul çevresidir. Çocuklar okulda programlı, amaçlı bir biçimde öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Öğrenme yaşantılar sonucunda meydana gelen davranışlarda ya da sahip olunan davranıştaki nispeten kalıcı izli değişimlerdir” (Senemoğlu, 1997: 19).

2.3.2. Öğretme

Öğretme; öğrenmeye yol gösterici olması, genel olarak öğrenmenin kolaylaştırılması, öğrenene öğrenmesini tamamlamasında yardımcı olması süreci olarak ele alınmaktadır.

“Herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama ve sağlama eylemi olarak belirtmektedir. Öğrenmenin kalıcı olması ve pratiğe dökülebilmesi için öğretme işini üstlenecek olan öğretmenin bazı özellikleri bilmesi fayda sağlayacaktır. Bunlar; öğretilecek konunun yapısı, öğretim sürecinin boyutları, öğrenenlerin özellikleri” (Ertürk, 1979: 35) şeklinde sıralanabilmektedir.

2.3.3. Öğretim

Okullarda öğretim belli amaçlara göre çeşitli kademelerde gerçekleştirilmektedir. Öğrenme ve öğretme faaliyetlerinin tümü eğitim olarak adlandırılmaktadır.

“Okullarda gerçekleştirilen denetimli, planlı ve örgütlenmiş öğretim tekniklerine öğretim adı verilmektedir” (Fidan, 1996: 27).

“Öğretimi, öğrenmenin gerçekleşmesi için bir zemin olarak görerek ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümü” (Varış, 1999: 24) olarak tanımlanmaktadır. Fidan’ın ve Varış’ın tanımlamalarından da anlaşılacağı gibi, öğretim planlı bir biçimde yapılan okul içi faaliyetlerin bütünüdür.

“Öğretim, genel olarak öğretim kurumlarında öğretmenler aracılığıyla öğrencilere, bilgi aktarılması işinin araç-gereç kullanılarak, düzenli, teşkilatlı bir şekilde gerçekleştirilmesi eylemidir. Öğretim, eğitimin bir parçasıdır. Öğretilenler kişinin davranışlarında olumlu yönde değişiklik sağlarsa eğitim şeklini alır” (Akyüz, 1999: 30).

2.4. Eğitimin Kapsamı

Eğitimin kapsadığı alanlara bakıldığında, birden çok anlam taşıdığı görülmektedir. Bunlardan bazıları; kültürlenme, sosyalleşme, işgücü, süreç, öğrenme, yaşantı, toplum ve disiplindir. Eğitimin içinde ilk sırayı birey almaktadır. Eğitim bireyin çevresinde şekillenmektedir. Eğitimin tanımlamalarına bakıldığında birey olgusu yapıtaş olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte bireyin bir yaşantı geçirmesi şartlılığı vurgulanmaktadır. Birey yaşantısını dünyanın çeşitli yerlerinde sürdürmektedir. Yaşamın sürdürülebildiği her yerde birey eğitim alma hakkına sahiptir.

“Eğitim ilk olarak aile içerisinde başlamaktadır. Aile içerisinde verilmeye başlayan eğitim sonucunda birey toplumsal yaşamını anlamlandırmayı ve algılamayı başarabilmektedir. Aile içerisinde kendisine doğru-yanlış, güzel-çirkin vb. değişik toplumsal ve yaşamsal kurallar kazandırılmaktadır. Bahsedilen bu süreç planlı bir

biçimde olmamaktadır. Verilen bu eğitim de özellikle ailenin temel kuralları bireye benimsetilmektedir. Toplumsal süreçte eğitim en küçük toplumsal birim olan ailede başlayıp resmi eğitim kurumlarında planlı olarak sürdürülmektedir” (Şimşek, 2011: 42).

Eğitimin öngörülen hedeflere ulaşabilmesi için öğrenenin gelişim düzeyine dikkat etmek gerekir. Çünkü gelişim düzeylerine göre verilecek olan eğitimin yöntem ve teknikleri değişkenlik göstermektedir. Okul öncesi çağı döneminde olan bir çocuğa uygulanan yöntem başka üniversite eğitimi alan bir yetişkine uygulanan eğitim başkadır. Öğrenenin hazır bulunuşluk düzeyleri, ihtiyaçları, zekâsı ve fiziki yeterliliklerine göre öğretim sağlanmalıdır. Özellikle küçük yaş grubunda öğrenme hızının diğer dönemlere göre daha aktif olduğu bazı kritik dönemler bulunur ve bu dönemlerde verilemeyen eğitimler ilerleyen zamanlarda telafisi mümkün olmayan zorluklar getirebilir. Bu yüzden verilecek olan eğitimin zamanı ve gelişim dönemine uygunluğu gözetilmelidir.

3.BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada, veri toplama aracı olarak, nitel araştırma yaklaşımıyla doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2008: 187)”. Dokümanlar; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatını ve eğitim yaklaşımını anlatan kitaplar, Kur'an-ı Kerim, Kütüb-i Sitte (Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesai, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebu Davut, Sünen-i İbn Mace), Eğitim ve Din Felsefesi ders kitapları, okul öncesi alan kitapları ve çocuk eğitimi kitaplarıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatını anlatan siyer kitaplar, Kur'an-ı Kerim, Kütüb-i Sitte (Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesai, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebu Davut, Sünen-i İbn Mace), eğitim ve Din Felsefesi ders kitapları, okul öncesi alanı ve bu yaş grubu çocukların eğitimi konulu kitaplar olmak üzere çalışma evrenini oluşturmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler nitel veri toplama tekniklerinden doküman inceleme tekniği ile toplanmıştır. Konu sınırları ile ilgili olan her bir doküman betimsel analize tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler betimsel analiz işlem basamaklarına göre incelenmiştir. Araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan değerlendirme ölçütleri kullanılmıştır. Araştırmada incelenen çocuk eğitimi ve öğretimi ile ilgili kitaplar araştırma soruları çerçevesinde incelenmiş ve belirlenmiş, temaya uygun olup olmadıklarına bakılmıştır. İncelemenin yapılması ve temanın belirlenmesinde kaynaklarda geçen ifadeler değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ocuk eğitimi ile ilgili görüşlerini konu alan dokümanlara erişilmiştir. ocuk eğitimi konusu ile ilgili yapılan ilgili alan taramasındaki bulunan tüm kaynakların okul öncesi çocukların eğitimi şeklinde sınırlandırılması gerekmiştir. Çalışmada eğitim konusuna kaynaklık eden kitapların yalnızca ocuk eğitimi ile ilgili olan bölümleri kullanılmıştır. Konun belirlenmiş olan problemleri dâhilinde temadan uzak kalan kitaplar ve bazı kaynakların da Arapça kullanılarak yazılmasından dolayı dokümanlar arasından çıkarılmış, Arapça harici olarak farklı yabancı diller kullanılarak yazılmış olan kimi kaynakların Türkçe evirilerine ulaşılabilmış ve bu çalışmada kullanılması uygun bulunmuştur.

4.BÖLÜM

BULGULAR

4.1. İslamiyet'ten Önce ve Sonra Eğitim

“Türklerin İslamiyet'ten önce; çocuk ve gençlerin eğitilmesinde toplumun töresinin önemli rol oynadığını göstermektedir. Türklerde alp insan tipine değer verilmiştir. Alp insan tipinin cesur olduğu gibi, bilge bir kişiliğe de sahip olması eski Türklerde köklenmiş bilim sevgisini de ortaya çıkarmıştır. Mesleki olarak eğitim önemli bir yer tutmuştur. Türkler de aynı dönemde yöneticilik ve alt göçebe hayat tarzı, çocuk yetiştirmeye ve bazı el sanatlarına yönelik konular eğitime damgasını vurmuştur. Demir madeninin çıkartılması ve işlenmesi, üzeninin ve okun geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gibi teknik özellikteki etkinliklerde, bilimin fen konularındaki ilk evrelerini de oluşturmaktadır” (Hassan, 2000: 16).

İslamiyet'ten sonraki dönemde ise kabul edilen İslam Dini ile birlikte Türklerin yaşamları ve eğitimlerinde de bir takım önemli değişiklikler olmuştur. Çünkü kabul edilmeye çalışılan bu yeni din ile beraber belli başlı uyulması gereken kurallar ile hem toplum hem de eğitim sistemi düzenlenmeye çalışılmıştır. İslamiyet ile toplumda kabul görmesi gereken yeni kavramlarda hayata girmeye başlamıştır. Bu kavramların başında Kur'an-ı Kerim ve peygamber gelmekteydi.

Peygamber; Farsça'da "haber taşıyan ve elçi" manasında kullanılmaktadır. Dinî terim olarak; Allah'ın kulları arasından seçtiği ve vahiyle şereflendirilerek emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği elçidir. Arap dilinde peygamber kelimesinin manası; gönderilmiş olan ve elçi anlamlarına gelen “resul ve mürsel” kelimelerinden gelmektedir. Resul ve mürsel kelimelerinin terim anlamları ise; yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla insanlara gönderilen peygamberlere verilen ad olarak kullanılmaktadır.

İslamiyet eğitim ve öğretime ayrı bir önem vermiştir. Bu önem peygamber ve Kur'an-ı Kerim ile olan ilişkinin dışında ibadet edilen yerlerde de kendini göstermekteydi. Eğitim ve öğretimin verilmesi, dinin yaygınlaştırılması ve toplumun eğitilmesi için camiler kullanılmaya başlanmıştır. Camilerin dışında kimi alimlerin evlerini eğitim amacı ile açması zamanla eğitim öğretime katılımı artırmış ve öğrenciler

bu mekânlara sığmamaya başlamıştır. Bu durum peşi sıra toplumda sistemleştirilmesi gereken eğitimin başlatılması gerektiği durumunu çıkarmıştır. Böylece yavaş yavaş sistemleşmeye gidilen eğitimde ilk adım olarak medreseler açılmaya başlanmıştır.

Medrese; “Arapça ’derase’ kökünden gelen medrese kelimesi; talebinin ders alıp ilim öğrendiği yer manasına gelir. İslam ilimlerinin ve fen bilimlerinin öğretildiği yüksek öğretim müessesesidir. Umumi olarak sıbyan mektebinin (ilkokulun) üstünde eğitim öğretim yapan orta ve yüksek tahsil müesseselerine medrese denilmiştir.” (Baltacı, 2005: 25) tanımı yapılmıştır.

“Türkler 10. yy da İslamiyet’i kabul ettikten sonra, eski Türk eğitim adetleri ile İslami eğitim adetlerini birleştirdiler. Buldukları yerlerde eğitim kurumları açmaya başladılar” (Binbaşoğlu, 2014: 3). İslamiyet’ten sonra Kur’an-ı Kerim denilince öncelikle aklın, eğitimin ve araştırmanın önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Müslümanların eğitim ve öğretime verdikleri önem önceleri namazgah olarak kullanılan camilerin tek tek eğitim öğretimin verileceği yerler şekline dönüşmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Hz. Muhammed (s.a.v.) eğitiminin sadece belli bir kesime yayılması ile kalmayıp beşikten mezara dek ilmin tahsil edilmesini tembihleyerek bugünkü hayat boyu eğitim olarak adlandırılan düzeni İslamiyet’i kabul eden toplumda hayata geçirmiştir. Bu şekilde sürekli eğitim alan Müslümanlar eğitim ve öğretime daha fazla önem verir hale getirmiş ve ihtiyaca cevap veremeyen camilerin dışında yeni mekânlara ihtiyaç duymuşlardır. Daha kaliteli eğitimlerin verilmesi için saraylar, evler ve özel yerler kullanılmaya başlanmıştır. Bu mekânlarda daha ileri seviyede eğitimleri karşılayamayacak boyutlara ulaştığında ise bugün üniversite olarak adlandırılan medreseler ortaya çıkmaya başlamıştır.

“Bilindiği gibi İslam eğitim tarihinde medrese, bugünkü anlamıyla üniversite, deyince ilk akla gelen müessese 1067’de ünlü devlet adamı olan Nizamülmülk tarafından Bağdat’ta kurulan ve yaklaşık 250 sene hizmet veren Nizamiyye Medresesi’dir” (Talas, 2000: 59). Burada Gazali’nin de hocalık yaptığı bilinmekle birlikte dil, aritmetik, edebiyat gibi konulara da yer verilmekte olup, İslami ilimler alanı ve devletin çeşitli kademelerinde yer edinecek olan ilim adamları da yetiştirilmekteydi.

“Selçuklular Dönemi’nde Anadolu’da kurulan medreselerin çoğu devlet merkezi olan Konya’dadır. Ayrıca Kayseri, Sivas, Kırşehir ve Erzurum’da da medreselere yaptırılmıştır.” (Binbaşıoğlu, 2014: 4). Kurulan bu medreselerin yanlarında inşa edilen camiler eğitim ve öğretimin dinsel nitelikte olduğu düşüncesinden ve henüz yeni kabul edilmiş olan İslamiyet’in eğitim ile iç içe geçmesinin sağlanması çalışılmıştır. “Medreselerde öğretim, Arapça ve Farsça karışımı bir dille veriliyordu. Bu durum daha sonraları Anadolu Selçuklularında ve Osmanlılarda devam etmiş, 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile yapılan devrimlere kadar sürmüştür. Osmanlılar Dönemin’de ilk medrese 1330’da Orhan Bey tarafından İznik’te açılmıştır.” (Binbaşıoğlu, 2014: 5). Açılan medreseleri peşi sıra başka şehirlerde de açılarak eğitimin yaygınlaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece her kesime ulaşan eğitim fırsatı insanları farklı kollarda yetişmeye yönlendirmiştir.

“Selçuklular Döneminde 13 Mayıs 1277 tarihinde Karamanoğlu I.Mehmet’in emri ile, o günden itibaren, “divanda, mecliste, meydanda... Türkçe’den başka bir dil kullanılmayacağı” bildirilmiştir” (Binbaşıoğlu, 2014: 5). Verilen bu emir ile beraber eğitim kurumlarında Türkçe’nin yaygınlaştırılması sağlanmaya çalışılmış olsa da pek fazla geçerli olamamış eski durum yine halkın ve ilkokulların dışında, medrese eğitimlerinde devam etmiştir.

Temel amacının Osmanlı Devleti için devlet adamları yetiştirmek olan Enderun mektepleri ise Osmanlı Devleti’ne özgü olup, eşi benzeri olmayan ve kaliteli bir eğitim sunan üniversitelerdir. Enderun mekteplerinde devlet için yetiştirilmiş büyük hizmetler vermiş önemli şahsiyetler bulunur. “Osmanlı Eğitimi denildiğinde öncelikle medreseler hatırlanır. Halbuki bunun yanında sıbyan mektepleri, tekke ve zaviyeler, alim ve ariflerin evlerindeki ilim meclisleri, kütüphaneler, kervansaraylar, şifahaneler, esnaf ve sanat loncaları da birer eğitim mekanydı. Bunlar içinde en mühimi, şüphesiz medrese idi” (Gündüz, 2017: 22). Çünkü medreseler her kesimden öğrenci kabul etmekte ve eğitimleri ile ilgilenmekteydi. Toplumun hemen her kesiminden gelen öğrenciler aldıkları eğitim sonrasında sosyal ve coğrafi konumlarını değiştirebiliyorlardı. Bu durum da eğitimden sonra öğrencilerin devletin farklı kademelerine yükselmeleri ile farklı şehirlerde görev almalarına bağlanmaktadır. Çünkü burada verilen eğitimler oldukça üst düzey olup her öğrenci tarafından başarı ile tamamlanamıyordu. Tamamlayan öğrenciler saygı duyulur kademelere getiriliyordu. “Devşirme Sistemi”

uygulandıktan sonra devşirmeler çeşitli elemelerden geçtikten sonra bütün imtihanları başarı ile geçerek Enderun'da eğitim görmeye hak kazanırlardı. Enderun'daki eğitimi tamamlayanlar sadrazamlığa kadar yükselirdi” (Gündüz, 2007: 25).

Enderun Mekteplerinde öğrencilere kabiliyetlerine göre eğitimin verilmesi uygun bulunmaktadır. Çünkü eğitim öğrencinin yatkın olduğu alana göre verilirse daha fazla başarı göstereceği ve getirileceği görevde de iyi işler çıkaracağı düşünülmektedir. “İlmi mahareti yüksek olanlar oda müderrisliklerinde görev alabilirler” (Gündüz, 2007: 26). Osmanlı sarayının nakkaşını, mühendisini, mimarını, tarihçisini, alimini, askerini ve gerekli olan bütün diğer kademelerinde olacak devlet adamlarını Enderun mektepleri yetiştirmekteydi. Çoğu kez valilerin, elçilerin, sadrazamların da Enderun terbiyesinden geçtikten sonra bu yerlere geldikleri bilinir. Çünkü Enderun terbiyesinden geçen devlet adamlarının aldıkları eğitimler çeşitli gruplara ayrılmıştır. “Enderun'da verilen derslerin ilk kısmı; İslami ilimler olarak bilinen medrese dersleridir. İkinci kısmı; İslami ilimlerin dil, gramer, mantık grubuna dahil olan ve temel eserleri anlamaya yarayan araç ve alet ilimleri, üçüncü kısmı; koltuk dersleri de denilen ve İslami ilimleri daha iyi anlamayı sağlayan matematik, geometri, astronomi, kimya ve fizik bulunuyordu. Dördüncü ve en önemli kısmı; Temel İslami İlimler oluşturur. Usul-i Fıkıh, Kelam, Hadis ve Tefsir ilimler hiyerarşisinin tepe noktasını teşkil ediyordu. Bu dersler genellikle medrese dünyasının en seçkin müderrisleri tarafından veriliyordu” (Gündüz, 2007: 27).

10.yüzyıldan 20.yüzyıla dek geçen sürede özellikle Türkçe kullanılarak yazılan eğitim ve ahlak üzerine olan kitaplarda Farabî ve İbn-i Sina'nın eğitim görüşleri büyük önem arz etmiştir. Farabî ve İbn-i Sina'nın eğitim ile ilgili düşüncelerini kısaca açıklamakta fayda vardır.

Farabî (870-950)

“Asıl adı Ebu Nasr Mehmet'tir. Orta Asya'da Türkistan'da Maverâünnehir'de Farab ya da Otrar kentinde doğmuştur. Bu nedenle Farabî diye anılır. Farabî görüşlerinde Aristo'yu izlediği için ‘Muallim-i Sani’ unvanı ile anılmaktadır. Arapça, Farsça, Süryanice ve belki Yunanca bildiği sanılmaktadır” (Binbaşıoğlu, 2014: 23).

Farabî Orta Çağ'da doğunun en çok bilinen filozofudur. Tasavvufî düşünce sahibi olan Farabî doğrudan eğitime yer veren filozof olarak bilinir. Eğitimde asıl amacın dünyada ve ahirette ‘mutluluk’ olduğunu belirtir. Ona göre eğitim ve öğretim

arasında bir ayırım yapılması gerekir ki bu durum birbirlerinden farklı olmalarından kaynaklanmaktadır. “Öğretim; uluslarda ve uygarlıklarda kuramsal erdemler icat etmektedir. Eğitim; yetilere (melekelere) dayalı eylemler olarak görülür. Bunu bilimsel verilere dayalı davranış olarak kabul etmek mümkündür” (Binbaşıoğlu, 2014: 24).

Onun öğretimin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine ait olan görüşleri önemlidir. Çünkü; öncelikle bilinenden bilinmeyene doğru gidilmesi gerektiği, tanımlamaların yapılması ve sınıflandırılması, mantıksal olarak bir düzene sokulması bununda alışkanlık haline getirilmesi istenir. Bu istek ise çağdaş eğitim sisteminde bilinenden bilinmeyene (yakından- uzağa) ilkesi ile benzerlik taşımaktadır. “Kuramsal bilgilerin ‘ikna yolu’ ile öğretilmesi; öğrencilerin azim ve iradelerinin buna dâhil olmasını, öğretimde bir kural olarak görür” (Binbaşıoğlu, 2014: 24). İkna yöntemi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in de sık sık başvurduğu bir yöntem olduğu da bilinir. Çağdaş eğitim sistemi ile benzerlik taşıyan bu yaklaşıma göre; eğitim verilen çocuklarda ortaya çıkan ürün için değil o ürünü ortaya çıkarmak için verdikleri çabanın övülmesi ve takdir edilmesinin önemli olduğu belirtilir. Ahlaki davranışların zamanla değişebileceği bilinen bir gerçektir. Bu yüzden Hz. Muhammed (s.a.v.)’de çocuğa eğitim verilirken küçük yaşlardan itibaren başlanması gerektiğini tembihlemiş, çağdaş eğitimde okul öncesi eğitimin önemi vurgulanmış ve verilecek eğitimin kalıcı olması sağlanmaya çalışılmıştır. Farabî’nin eğitimde amacının ‘mutluluk’ olduğunu belirtmiştik. Kişiler bu mutluluğa derin düşünme yolu ile ulaşabilir ve bir sonuca varabilirler. Bu derin düşünme eyleminin gerçekleştirilebilmesi için kişinin belirli noktalarda yetkinleşmiş olması gerekir. Bu noktalar: “ Geometri bilgisi, güzel ve çirkin ayırma bilgisi (estetik), metafizik bilgiler” (Binbaşıoğlu, 2014: 24). Bu bilgilere sahip olan bireyler ‘düşünme’ etkinliğini sağlayabilirler. Bu bilgiye göre ise bir sonuca ulaşılabilmesi için kişinin öncelikle hazır oluşunun eksiksiz olması gerekir. Çağdaş eğitimde bu durum özellikle okul öncesi çağda çocukların hazır oluşluk seviyelerine göre eğitimde yol kat edilmesini gerekli kılar.

“Farabî mutluluğu hayatın, varoluş amacı olarak görmektedir. Farabî’ye göre insanlar mutlu olmak için varolmuşlardır” (Özgen, 2005: 5). Bahsedilen bu mutluluk iyi bir insan olmayı gerektirir. Bu da ancak iyi bir yaşam ile gerçekleşir. İyi yaşamdan kast edilen durum akıl süzgecinden geçirilen bilgileri erdemli bir şekilde hayata uygulamak ve bu doğrultuda hayatını sürdürerek ahiret hayatında da mutluluğu

yaşamaktır. Bu çerçeve de bireyin ahlaki olarak şimdi ve sonra nasıl davranması gerektiğini, geçmişini ve geleceğini bir bütün olarak görüp aklı ile temellendirdiği bilgiler ışığında yaşamasını açıklar. Kişinin hayatını bir bütün olarak görmesi, onun zihni ve kalbi tercihlerinin birbirinden ayrılmaması anlamına gelir ki bu durumda kişiye ahlaki sorumluluk erdemini yükler. Bu sorumluluk kişiyi bir amaca ulaşması doğrultusunda güdüler. Bu güdü kişiyi isteme (arzu etme) ile hedefe ulaştırır.

“İnsan mutluluğunu ve huzurunu sağlayacağını zannettiği şeyleri arzular” (Özgen, 2005: 184). İnsanların mutluluğa ulaşabilmesi bazı şeyleri arzulamaktan geçer. Bilme eylemi de mutluluk ve huzurun temeline alındığında ona ulaşma arzusu kişiyi belli bir arayışa sürükler. Ancak bu bilme arzusunu yerine getiren kimseler gerçek mutluluğun ve huzurun olduğu bir yaşam sürebilir.

Farabi’ye göre; “hayatın en iyi yolunu bilmenin tek yolu vardır: o da bilgidir” (Özgen, 2005: 235). Bilgi sahibi olmak kişinin hayatını düzene sokması için önemlidir. Çünkü bilgi sahibi olmak aynı zamanda yeni bilgilere ulaşmak için kişide merak duygusu uyandırır.

“Eğitim tek başına yeterli değildir. Eğitim sadece ümit verici kaba materyali sağlar. Kaba materyali işleyip onu erdem haline getirmek, pratik erdem in öz nede var olmasına bağlıdır. Alışkanlıkların kendisi de tek başına yeterli değildir” (Özgen, 2005, 326). Ahlaki eğitim için kişinin kendi kendini erdemli bir şekilde yetiştirme si gerekir. Bu yetiştirme aynı zamanda davranışlarda bazı alışkanlıklara sebebiyet verir. Kötü olan alışkanlıklardan uzak durup iyi olan alışkanlıklara doğru yöneltme sağlanmalıdır. Otokontrol sisteminin kişide oluşması ve bunu alışkanlık haline getirmesi doğru bir davranış olacaktır. Çağdaş eğitim sisteminde de bu durum öğrencilerin kendi kendilerini kontrol etmelerini sağlatmaya çalışan uygulamalara yer vermektedir. Eğitim yalnızca akademik olarak değil aynı zamanda bireyin toplumsal yaşantısını da düzenlemesi gerektiğinden dolayı örf, adet, gelenek ve göreneklerin de bu bağlamda öğretilmesi gerekmektedir. “Ahlak eğitimcisinin amacı, ahlaki bakımdan bireyin doğru davranış kazanmasına öncülük etmektir” (Özgen, 2005, 327). Doğru davranışların kazanımı ancak erdemli bir şekilde verilen eğitim ve öğretim ile gerçekleşebilir. Öğretmek nazari erdemlerin açığa çıkmasına, eğitmek ise doğru davranışın açığa çıkması için

kazandırılması gereken alışkanlıkların oluşmasını sağlamaktadır. Öğretme işi sözlü iken eğitmek ise davranışlarda görülebilecek alıştırmadır.

İbn-i Sina (980-81):

“Buhara yakınlarında Afşana köyünde doğdu. İslam Meşşai ekolünün en büyük sistemci filozofu, ortaçağ tıbbının en önemli temsilcisidir. Orta Çağ filozofları kendisine Eş-şeyhu-r Reis ünvanını takmışlardır. Batı’da ise Avicenna (Filozofların Prensi) olarak bilinir. Aristo ve Farbî den sonra ‘muallim-i salis’ üçüncü öğretmen olarak adlandırılmıştır”(Önder, 2020: 10).

“İbn-i Sina eğitim, bilim ve mutluluk arasında bir bağ kurmuş bunu ‘adli tasavvuf’ diye sistemleştirmiştir. Ona göre eğitimin amacı sadece bilişsel değildir, bireyin moral değerlerini de kapsamalıdır. Bu nedenle eğitim bireyin kişiliğini bir bütün olarak (bedensel, zihinsel, karakter) ele almalı ve gelişimine katkıda bulunmalıdır. Günümüz eğitiminde bunları bilişsel, duyuşsal, psikomotor davranışlar olarak tanımlıyoruz” (Önder, 2020: 17). Eğitimin şuan için gerekli olan kısmı toplumsal hayata uyum sağlamaktır. Ancak aynı zamanda alınan eğitim kişinin sonraki hayatında da mutlu olmasını sağlaması için önemlidir. Tıpkı Farabî’de eğitimin amacının mutluluk olması gibi. Kişi aldığı eğitimle davranışlarını düzene sokar ve böylece iyi bir hayat sürer. İbn-i Sina’ya göre eğitim de tıpkı Farabî’de olduğu gibi bir bütün olarak görülmekte, parçalandığı zaman bir etkisinin kalmayacağı düşünülmektedir. Verilecek olan eğitimin bu çok yönlülüğü ilerleyen zamanlarda kişilerin doğru tercihler yapmasına ve çeşitli alanlarda uzmanlaşmalarını sağlayacaktır.

“İbn-i Sina yüzyıllarca önce eğitimi yaş gruplarına göre aşamalandırmış ve bununla ilgili ayrıntıları sıralamıştır” (Önder, 2020: 18). Eğitim her yaş grubu için ayrı bir öneme sahiptir. Yaş gruplarına uygun olarak seçilmeyen eğitimler kalıcı davranış değişiklikleri sağlayamaz. Çünkü hazır bulunuşluk ve olgunlaşma eğitimin kalıcı olması için önemlidir. Bu durum Farabî’nin eğitim anlayışında ve çağdaş eğitim kuramlarında da (Piaget’in bilişsel öğrenme kuramı) kendisine yer edinmiştir.

“Ona göre çocuk kötü huylar edinmeden eğitimine başlanmalıdır” (Önder, 2020: 19). Bunun sebebi öğrenmede kritik süreçlerin varlığından kaynaklanır. Kimi bilgiler verilirler kritik dönemlere dikkat edilmesi gerekir. Eğer bu süreç içerisinde

verilmesi gereken eğitim verilmemişse ya da yanlış verilmişse sonradan bu eğitimin değiştirilmesi ya çok güç olacak ya da hiç olmayacaktır. Bundan dolayı gelişim dönemlerine uygun olan eğitimlerin seçimleri önemlidir. “İyi huylar teşvik edilmeli kötü huylar kınanmalıdır”(Önder, 2020: 19). Bu yaklaşım Farabî'nin eğitim anlayışında da dikkati çekmektedir. Eğitim yalnızca okulda verilmez. Eğitimin çeşitlerinde gördüğümüz informel eğitimde çocuğun her zaman iyi ve doğru olan şeyleri öğrenmediği, zaman zaman kötü şeyleri de öğrendikleri belirtilir. Bu durum arkadaş çevresi ve toplumdan kaynaklı da olabilir. Ancak çocuğun kötü kazanımları söndürülmeye çalışılmalıdır ki doğru ve iyi olana doğru yönlendirilmesi sağlanabilsin. Bu durum ile ilgili olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'de çocuklar için iyi ve terbiyeli ailelerin çocukları ile arkadaşlık yaptırılmasını tembihlediği görülür.

“3-5 yaş çocukluk dönemi diye adlandırdığı dönem için şu önerilerde bulunmaktadır: Çocuk ahlaki ve ruhsal yönden etkileneceği şiddetli olaylardan uzak tutulmalıdır. Sütten kesildiği andan itibaren kötü huylar edinmeden ahlak eğitimine başlanmalıdır. Beden ve hareket gelişimi için, uykudan uyandığında banyo yaptırılmalı, oynamasına izin verilmelidir” (Önder, 2020: 20). Çağdaş eğitim sisteminde bu yaş grubu okul öncesi dönem çocukları olarak adlandırılmakta ve bu dönemdeki çocukların bazı şeyleri oyun oynayarak öğrendikleri bilinir. Çocuklar için oyun oynamak aslında boş zamanların değerlendirilmesi değil özveri isteyen bir iş niteliği taşır. Çünkü çocuk oyun ile öğrenir. Oynanan oyunlar çocuğun toplumsal düzene ayak uydurmasını kolaylaştırıcı etkiye sahip olacaktır.

“İbn-i Sina akla önem vererek temel yasa kabul etmiştir” (Önder, 2020: 23). Akla verilen bu önem Farabî'nin eğitim anlayışı içinde kendisine yer etmiştir. Kişiye verilen her bilgi onun akıl süzgecinden geçirildikten sonra kullanılmaya uygun hale getirilir. Ancak bu sayede zihni faaliyetler aktif olacak ve akla yatkın olmayan bilgiler kabul görmeyerek uygulamaya da alınmamış olacaktır. İbn-i Sina'ya göre eğitimde uygulanması gerekli olan yöntemler belirlenmiştir. Yöntemlerin sıralanmasını şöyle yapar; “Nezaket ve yumuşaklıkla muamele etme, ödül ve övgüye yer verme, kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru bir yol izleme, sınıf ortamının eğitici etkisinden yararlanma, örneklerle anlatarak tekrarlama” (Önder, 2020: 24). Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de eğitim verilirken dikkat edilmesi gereken yöntemleri ile benzerlik göstermektedir. Hz. Muhammed(s.a.v.)'de basitten karmaşığa doğru gidilen bir öğretim

yönteminin doğru bir kullanım olduğunu bildirir. Çocuklara yeni bilgiler kavratılırken önce bilinenden başlanması sonraki verilecek olan bilgilere zemin hazırlar ve anlaşılmasını kolaylaştırır. Tekrar yönteminin kullanılması yine kalıcılığı sağlamaktadır. Farabî'nin eğitim anlayışında da geçen övgüye yer verme yöntemi doğru davranışlar için kullanılmalıdır. “Çocuğa görelik ilkesini benimseyen İbn-i Sina deney, gözlem ve nedenleri araştırmaya dikkat çekmiştir” (Önder, 2020: 25). Deney, gözlem ve nedenleri araştırma birden fazla duyuya hitap edecek şekilde kullanılan öğretim yöntemlerindedir. Öğretilmeye çalışılan konu ne kadar fazla denenebilir ya da gözlemlenebilirse o kadar kalıcı olur. Aynı zamanda deney ve gözlem yapan bireylerde oluşan merak duygusunun giderilmeye çalışılmasından dolayı daha fazla araştırma güdüsü ortaya çıkacaktır. Bu öğretim yöntemi ise çağdaş eğitim sisteminde ‘bilimsel yöntem’ olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İbn-i Sina altı tür öğretimden bahseder; zihni öğretim, sınavi öğretim, telkini öğretim, te'dibi öğretim, taklidi öğretim, tenbihi öğretim” (Önder, 2020: 27). Öğretme yöntemlerindeki bu çeşitlilik öğrenme düzeylerindeki etkililiği sağlamaktadır. İbn-i Sina'nın öğretimin çeşitlerinden bahsetmesinin sebebi bazen bireysel bazen gurup öğretiminin sağlanmasını kolaylaştırmaktadır. İbn-i Sina çocuklara verilecek olan eğitimde hikâyelerin ve masalların da etkililiğinden bahsetmektedir. Eğitimde kullanılması gereken bu yöntemin detayları çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

İslami eğitim sisteminin oturtulması ve yaygınlık kazanabilmesi için Hz. Muhammed (s.a.v.) görevlendirilmiştir. “Hz. Muhammed (s.a.v.) hiçbir zaman getirdiği haberlerin ve öğütlerin ilk olarak kendisi ile geldiğini söylememiştir. O daima kendinden evvel ki peygamberlerin getirmiş olduklarını tamamlamakla görevli olan sonuncu peygamber olduğunu tekrarlamıştır. “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” demiştir” (Bilgin, 1987: 122).

Hiz. Muhammed (s.a.v.)'e verilmiş olan bu görevin öneminin anlaşılması için buyurduğu “Allah beni bir muallim olarak göndermiş bulunuyor” (İbn Hanbel, III: 328, İbn Mâce, I: 17) hadis-i şerifi olduğu bilinir. Bu görevinden dolayı Hiz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlik görevinin bir lütuf olduğunun bilincinde olup etrafındaki insanları eğitime, eğitime ve eğitime özendirme çabası içerisinde bulunmaktaydı.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed (s.a.v.)'in; "Ey peygamber Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer (bu görevini) yapmayacak olursan O'nun elçiliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah kâfir olan bir topluluğu hidayete erdirmez" (Maide 5/67) ayeti bulunur. Bu ayetle onun; bildirici olmak üzere insanlara yol göstermek ve kendisine vahyedilmiş olanlar doğrultusunda insanları bilgilendirmek, insanları bilgilendirirken de karşılaşılabilecek her türlü sıkıntının Allah (c.c.) tarafından giderileceği belirtilerek Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlik görevini layıkıyla yerine getirmesi gerektiği belirtilmiştir. Onun eğitim ve öğretime verdiği önemi gösteren bir başka yaklaşımı ise henüz Mekke'de iken indirilen ayetlerin yazıya geçirilerek muhafaza edilmesini sağlamaya çalışması ve bunların çoğaltılarak farklı yerlere gönderilmesini sağlamasıdır.

4.1.1. İslami Eğitim Sisteminin Hedefi

İslam Dini'nde ilim öğrenmenin amacı insanlığa yarar sağlamaktır. Ancak ilim sadece bir amaç olmaksızın öğrenilmez. İlimin din ve dünya mutluluğu için öğrenilmesini ister. Gereksiz bilgi hoş görülmez. Hz. Muhammed (s.a.v.) "Kim, ilmi sırf âlimler ile tartışmak, alçaklarla münakaşa etmek ve onları mağlup edip insanların teveccühünü kazanmak için öğrenirse Allah onu cehenneme koyar" (Rudani, 257) buyurmuştur. Bir diğer hadisinde ise; " Kim ilmi Allah'tan başkası için öğrenip, Allah'tan başkasını isterse ateşteki yerini hazırlasın" (Rudani, 258, Tirmizi).

İslam Dini tarafından ilimlerini dünya çıkarlarına alet edenlere de sert tepki verilmiştir. Fakat burada dikkat edilecek olan husus, ilim aracılığı ile geçimlerini sağlayana değil, ilmi amacından saptırarak kötü amaçlara hizmet ettirene verilmiş bir tepkidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır; "Âhir zamanda din aracılığıyla dünyalık elde etmek üzere birtakım adamlar ortaya çıkacaklar. İnsanlara yumuşak görülmek için koyun postuna bürünecekler. Dilleri baldan tatlı fakat kalpleri ise kurt kalbi olacaktır. Allah buyuracaktır ki: " Bana mı güveniyorsunuz, yoksa bana karşı küret mi gösteriyorsunuz? Zatıma yemin ederim ki onlara öyle bir fitne göndereceğim ki içlerinde hâlim olan kişi bile şaşırıp kalacaktır" (Rudani, 259).

İslam da eğitimin amacı kısaca "İslah" olarak adlandırılır. İslah denildiğinde akla gelecek olanlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ailenin Islahı
- Bireyin Islahı
- Neslin Islahı
- Toplumun Islahı
- Âlemin Islahı
- Tabiatın Islahı

4.1.1.1. İslamiyet'in Eğitime Verdiği Önem

Hız. Muhammed (s.a.v.) hep şöyle derdi: "Allah beni bir muallim (öğretmen) olarak gönderdi" (Buhârî, 2003: 105). Çünkü; O yepyeni bir nesil yetiştirmeye amaçlamaktaydı. Yeni bir şeyler öğrenen insanlar toplumunda değişmesine vesile olacaktır. Bu durum bir kişide olacak olan değişimin tüm toplumu etkileyeceğini göstermektedir.

İslam Dini'nin ilme verdiği önem sebebiyle bu ilimlerin diğer kuşaklara öğretilmesi şeklinde olan eğitime de büyük bir önem verdiği görülmüştür. Bu konuda Hız. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyuruyor; "Kim birine bir ilim öğretirse, onunla amel edenin ecrini, yapanın ecrinden hiçbir şey eksilmeksizin alır ve kim mescide bir şeyi öğrenmeye veya öğretmeye giderse onun, hacca kabul edilmiş bir hacının aldığı sevap kadar sevabı olur" (Rudani, 204).

"İslam Dini'nin terbiyesi, insanlığın bütün varlığını ihmal etmeden tedavi eden bir yoldur. Bu yol, insanın ruhunu, bedenini, maddi ve manevi hayatını ve yeryüzündeki bütün davranışlarını düzenler. Çünkü; İslam, insanlığın bütün varlığını olduğu gibi ele alır. İnsanı, Allah'ın yarattığı fitrat ve kabiliyet özelliklerinde, bu fitrattan bir nokta bile kaybetmeden ve asıl terkiğinde olmayan hiç bir şeyi ona katmadan değerlendirir. Bu fitrat ve yaratılışı, özenli bir dikkat ve titizlik ile ele alır ve onun her telini ve bu telden çıkacak her nameyi birer birer akort eder ve en uygun şekline sokar" (Kutub, 2017: 85).

4.1.1.2. Hız. Muhammed (s.a.v.)'in Eğitim İle İlgili Tavsiyeleri

Hız. Muhammed (s.a.v.)'in eğitim ile ilgili başlıca tavsiyeleri de şunlardır: "Müjdeleyiniz. Nefret ettirmeyiniz. Kolaylaştırınız. Zorlaştırmayınız." Kur'an-ı Kerim'de ise bu durum şöyle belirtmiştir: "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?" (Saf\ 2).

İlim öğretmek çocuğun küçük yaşlarında başlanması gereken bir uygulama olduğu buyrulmuştur. Ebu Derda (r.a.) Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu belirtmiştir: “Küçük yaşta ilim öğrenmek taşa nakış etmek gibidir. Büyük yaşta ilim öğrenmek ise suya yazmak gibidir” (Rudani, 255, Tebarani).

4.1.1.3. Eğitimle İlgili Bazı Hadisler

Abdullah Ibn-u Amr (r.a.) şöyle anlatıyor: “Hz. Muhammed (s.a.v.), bir gün hücrelerinin birinden çıkıp mescide girmişti. Mescitte ise iki grup vardı. İlk grupta bulunan halk Kur'ân-ı Kerim okuyor ve Allah'a dua ediyordu. Diğer grupta bulunan halk ise ilim öğrenmek ve öğretmek ile meşguldü. Aleyhissalâtu vesselâm: “Her iki grupta hayır üzeredir; Şunlar Kur'ân okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar, Allah ise (taleplerini) dilerse onlara verir, dilemezse vermez. Bunlar ise hem öğrenip hem öğretiyorlar. Ben de bir muallim olarak gönderildim!” buyurdu ve ilim ile ilgilenen grubun arasına geçip oturdular” (Buhârî, İlm, 2003: 49).

Hz. Muhammed (s.a.v.) çevresinde bulunan ve kendisinden ilim öğrenmek için toplanan kimselere daima duydukları ve anlatıldığı gibi aktarmalarını tembihlerdi. Çünkü duyduğu şekilde değil anladığı şekilde aktaran kimseler bu eylemleri sırasında yanlış düşebilirlerdi. Bundan dolayı değiştirmeden aktarmanın daha doğru olacağını, aktarılan kişinin bu anlatılanları kendisinin anlamlandırmasının uygun olacağını belirtmiştir. Bu konu ile ilgili Ibn-u Mes'ud (r.a.) şöyle anlatıyor; “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki; "Benden bir şey işitip onu (artırıp eksiltmeden) işittiği şekilde başkasına ileten kimsenin (Kıyamet günü) Allah yüzünü taze kılsın. Zira kendisine iletilen öyleleri var ki, bizzat işitenden daha iyi anlamlandırır."”(Tirmizi, İlm/ 7 : 2658).

İlim öğrenmek ve öğretmek Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından özen gösterilen bir hadise olarak bilinir. Hz. Muhammed (s.a.v.) ilmi öğrenenin de öğretenin de aldığı sevaplarla ilgili söylemlerde bulunmuş, bu işi yapanın Allah (c.c.) katındaki mertebesinden bahsederek insanları ilim öğrenmeye ve öğretmeye teşvik etmiştir. Muaz Ibn-u Enes'in babası şöyle anlatıyor; “Rasûlullah (s.a.v.): “Kim ki birisine ilim öğretirse, onun ile amel edenin ecrini, öbürünün ecrinden hiçbir şey eksilmeksizin alır.” buyurdular” (Rudani 204, İbn-i Mace).

Mescitlerde verilen eğitimlerin mükâfatı dini yönden de üst mertebelerdedir. Buralara gidilerek tamamlanan eğitimle ilgili olarak Ebu Umare (r.a.) bu konunun önemini şu sözleri ile aktarır: “Kim mescide bir şeyler öğrenmeye veya öğretmeye gider

ise haccı kabul edilmiş bir hacının aldığı sevap kadar sevap alır” (Rudani 205, Taberani).

İlim öğrenmenin ve öğretmenin temelinde öncelikle bunlara karşı hissedilen sevgi gelmelidir. Çünkü sevgi temeli üzerine oturtulmuş olan davranışların hedefe daha kolay ulaşılabilirliğini göstermektedir. Sevgi duyulan şey bireyin ilgi ve kabiliyetlerine uygunluğundan kaynaklanır. Ebû Bekre (r.a.) sevginin ilim temeline konulmasının önemini şöyle aktarır: “Sabah vakti evinden çıkarken, ya âlim ya ilim talibi, ya dinleyici ya da onlara karşı sevgi besleyerek çık!” (Rudani 200, Taberani).

İlim öğrenmek isteyen ve bunu öğrenen kimseler Allah (c.c.) tarafından ödüllendirilir. Ancak belirli şartlar doğrultusunda ilmi öğrenmeyi isteyip de öğrenemeyen kimselerinde yine Allah (c.c.) tarafından ödüllendirileceği belirtilir. Bu konuyu Vasile (r.a.) şöyle anlatıyor: “Allah’ın Rasûlü (s.a.v.): "Kim ilim tahsil eder ise, Allah ona iki kat ecir verir. Kim ilim talep edip de elde edemez ise Allah ona da ecirden bir hisse verir." buyurdu” (Rudani 209, Taberani).

İlim öğrenmeyi istemek ve bu yolda ilerlemek önemli bir davranıştır. Çünkü bu kararın verilmesi kişinin ilim öğrenme amacı ile aldığı kararları etkiler. İlim öğrenmek için bulunduğu yeri kasıtlı olarak terk eden kimsenin bu davranışı hoş görülürdü. Çünkü çıkılan bu yol Allah (c.c.)’ın insanlara öğrenmelerini emrettiği yoldur. Enes (r.a.) bu durumu şöyle anlatıyor; “Allah Rasûlü (s.a.v.): "Kim ki ilmin tahsili için yola çıkar ise, tekrar dönünceye dek o kimse Allah yolundadır." buyurmuştur” (Rudani 212, Tirmizi).

İlim öğrenmenin önemi her fırsatta belirtilmekteydi. Hz. Muhammed (s.a.v.) insanların bu yöne doğru gitmelerini sağlamak için onlara daima Allah (c.c.) katında kazanacakları mükâfatlardan bahsederdi. Böylece insanlar dini mertebelerini yükseltmek için iyi davranışlarda bulunup ilim öğrenme yolunu seçmiş olacaktırlar. Bu konu Sencere (r.a.) tarafından şöyle anlatılıyor: “Allah Rasûlü (s.a.v.): "Kim ilim tahsil eder ise, bu o kişinin geçmişi (günahları) için bir keffâret olur." buyurdu (Rudani 213, Tirmizi).

İslamiyet’in Müslümanlar üzerine farz kıldığı bazı davranışlar vardır. Farz olan bu davranışların insanlar tarafından yapılması Allah (c.c.) katında mertebenin yükselmesi anlamına gelmektedir. Hatta farz olan davranışların içinde ilim öğrenilmesi de görülmüştür. İlmin nerede olursa olsun öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İbn-i

Mesut (r.a.) bu konu ile ilgili olarak şöyle anlatır: “Rasûlullah(s.a.v.): "İlim talebi bütün müslümanlara farzdır." buyurdular”(Rudani 218, Taberani).

4.1.1.4. Hz. Muhammed (s.a.v.) Döneminde Eğitim

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in döneminde eğitim genellikle mescitlerde, suffada, dârülkurrâda ve evlerde verilmekteydi.

“Müslüman toplumun eğitim gördükleri ilk yer Mescid-i Nebevi’de bulunan Suffa’dır. Suffa İslâmiyet’teki ilk "üniversite"dir. Hz. Muhammed (s.a.v.) burada bizzat kendisi ders vermekteydi. Suffa'nın ilk eğitimcisinin Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu bilinir. Ancak henüz işin başında olanlara okuma-yazmayı, Kur'ân-ı Kerim’i vs. öğretmek için kendisine yardımcı olmak üzere başka eğitimcilerde görevlendirmişti. Suffa’daki öğrenciler, İslâm Dini’ni tebliğ eden, onunla ilgili bilgi öğreten ve onun inancını taşıyan kimseler olarak Arap Yarımadası’nın değişik bölgelerinde farklı birimlerde görev alacakları şekilde kendilerini sürekli yetiştiriyorlardı” (Hamidullah, 2013: 52).

Suffa üyelerinin tek ve asıl görevleri Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yaptıklarını, onun söylediklerini ve Kur'an-ı Kerim’i eksiksiz olarak ezberlemektir. Bu sahabelerin masrafları ise diğer Müslüman olanlar tarafından karşılanıyordu. Hatta öyle ki Hz. Muhammed (s.a.v.) Müslümanlara iki kişiyi doyuracak yiyeceği olanlar üçüncü kişiyi, üç kişiyi doyuracak yiyeceği olanların dördüncü bir kişiyi alıp doyurmalarını öğütlemekteydi. Ahmet b. Hanbel’e göre bu suffa ehlinin sayısı 60-70 civarındaydı. İslam’ın geniş alanlara yayılması, Kur'an-ı Kerim’i ve hadislerin başka insanlara iletilmesi bu insanlar tarafından sağlanmaktaydı.

Suffa’nın öğrenci sayısı 300’ü geçince Hz. Muhammed (s.a.v.) ilkokul seviyesindeki sayıları arttırmak için Medine’de okullar açmıştır. İlk olarak açılan okul Nevfel’in evinde açılmıştır. Bu okul Dârülkurrâ adı ile Kur'an-ı Kerim okuma evi şekline getirilmiştir.

Eğitim için bazı şahsiyetlerin de evleri kullanılmıştır. Bir anlamda evler de okulların görevlerini görmüştür. Hatta İslam tarihindeki ilk açılan okulun Suffa değil de bu ilim evleri olduğu da söylenmektedir. Bu evlerden ilk olanı Mekke'deki Darülerkam'dır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise Darülerkam’da sahabelerine ders vermekte

ve onları eğitmekteydi. Bu ders verilen topluluklar sonraları İslam tarihinde önemli görevler üstlenecek olan kişileri yetiştirmiştir. Örneğin; Hz. Ömer, Hz. Osman gibi.

Hz. Muhammed (s.a.v.), on yıla yakın bir süredir bu evde verdiği eğitimler sonucu Medine Devleti'ni kurduğunda, yetiştirilmiş eleman sıkıntısı yaşamamıştır. Yani bir devletin kurulmasından evvel bu devleti ilerletecek olan insanları önceden yetiştirmiştir.

Medine'de de tıpkı bu şekilde bazı evler kurulmaya başlanmıştır. Ancak artık Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ders verdiği temel okul Mescid-i Nebevi ve Suffa ile sınırlanmaya başlamıştır. Bu evlerde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in görevlendirdiği eğitimciler görev almaya başlamıştır. Bunlardan birisi de Ubade b. Samit'tir. Bunun haricinde okuma yazma bilen kimseler kendi evlerini de bir okul gibi açmışlardır. Hatta Sa'd b. Heyseme'nin evi de bu amaçlar için kullanılmıştır. Sa'd b. Heyseme'nin evi o dönemde bekârlar evi olarak ün kazanmış, Hz. Muhammed (s.a.v.)'de bu evi sık sık ziyaret etmiş, burada dersler vermiştir.

4.1.1.5. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Terbiyesinde Yetişen Çocuklar

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eşlerinden sadece Hz. Hatice ve Hz. Mariye'den çocukları olmuştur. Hz. Hatice'den; Kasım ve Abdullah adında iki oğlu, Zeyneb, Rukiyye, Fâtıma ve Ümmü Gülsüm adında dört kızı olmuştu. Hz. Mariye'den ise İbrahim dünyaya gelmiştir. Abdullah ve İbrahim hariç, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in tüm çocukları peygamberlik gelmeden önce dünyaya gelmişlerdi. Onun kendi çocuklarına ve torunlarına karşı davranışlarına bakıldığında onlara nasıl eğitimler verdiği ve eğitim verirken nelere dikkat ettiği açıkça görülür. Hz. Muhammed (s.a.v.)'i diğer insanlardan üstün kılan kimi özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerinden en çok bilineninin onun sevgi ve merhametinin ne kadar çok olduğudur. “Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bu üstün özelliklerinin temel noktalarından biri de çocuklar olmuştur. Bundan dolayı dünyanın en mutlu çocukları, onun olduğu dönemin çocuklarıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in söz konusu olan bu üstün nitelikleri, merhameti, sevgi ve şefkati, Gayr-i Müslim olanlarda dahi tüm çocukları kucaklamıştır. O, engin tevazusuyla çocuklarla her fırsatta ilgilenmiş, şakalaşmış, gördüğünde onlara selam vermiş, halini ve hatırlarını sormuş, bu arada kusurlarını hoş karşılamıştır” (Aydınlı, 2014: 22).

Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'in açıkladığı gibi müjdeleyici, uyarıcı, Allah'a davet edici ve aydınlatıcı bir peygamber olarak görevlendirilmiş; insanlara,

onların hidayete ermelerine, iyilik ve menfaat görmelerine pek düşkün, müminlere çok şefkatli, çok merhametli olup, Allah'ı ve ahiret gününü umanlar için güzel bir örnektir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in terbiyesinde yetişen çocuklar güzel ahlak üzerine yetiştirilmiştir. Bu ahlakın çocuklara öğretilmesi ve bunu anlamalarını sağlamanın gerektiği üzerinde durulur. “Hz. Muhammed (s.a.v.) çocuklarını evinde bazen sırtına alır bazen de karnının üzerinde eğlendirirdi” (Buhârî, Salat, 2003: 106 (1/ 131)). Hz. Muhammed (s.a.v.) çocukları eğlendirmekten ve onlarla oyunlar oynamaktan zevk duyardı, çocuklarının ve torunlarının da maddi ve manevi eğitimleriyle de ilgilenirdi. Bizzat onlara dünya ve ahiret mutluluklarını düşünmeye yönelik tavsiyelerde bulunurdu.

4.1.1.6. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Çocuklarıyla İlişkisi

Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerim'in açıkça emrettiği gibi öncelikle çocukların hayatına saygı göstermiş ve herkesten de buna saygı göstermelerini istemiştir. Bu konular ile ilgili olarak Kuran-ı Kerim'de geçen şu ayetler önemlidir:

- “De ki: Gelin size Rabbinizin haram kıldıklarını okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, anne- babaya iyilik edin, açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Size ve onlara rızkı biz veririz. Açık ve gizli hiçbir kötü işe yaklaşmayın. Allah'ın haram kıldığı hiçbir cana haksız yere kıymayın. Düşünüp anlamanız için Rabbinizin size tavsiyeleri işte bunlardır” (En'am: 6/ 151).
- “Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır” (İsrâ: 17/ 31).
- “Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri bilecektir” (Tekvîr: 81/ 8-9, 14).

Hz. Muhammed (s.a.v.) çocukları geleceğin temeli olarak gördüğü için onlara özel bir önem vermiştir. Toplum içinde çocuğa gerekli önem verilmezse kültür, inanç ve ahlâk da dâhil olmak üzere bazı değerler yerle bir olur. Çocuk konusu, o daha doğmadan evvel ilgilenilmesi ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Onun çocuklarıyla olan ilişkisinde temel olan sevgidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) çocuklarını ve torunlarını doğumlarından itibaren kendi eğitimine almış ve onlarla manevi açıdan da ilgilenmiştir. Doğan her bir çocuğun kulaklarına ezan okuyarak onlara güzel isimler vermiştir. Verdiği güzel isimlerden bir kaçı; Hasan ve Hüseyin'dir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) çocuklara olan ilgisini ve sevgisini her fırsatta göstermekteydi. Oğlu İbrahim, Medîne'nin kenar bir semtinde oturan bir sütannenin yanında kalırken, Peygamberimiz onun yanına gider, onu kucaklar, öper, koklar ve geri dönerdi. En küçük çocuğu Fâtıma' idi. Fâtıma'yı gördüğü zaman onu sevgiyle karşılar ve alnından öperdi. Sonra da ellerinden tutup yanına oturturdu.

Hz. Muhammed (s.a.v.), kendi öz çocuklarını ve torunlarını sevdiği ve kolladığı gibi, himayesindeki çocukları da (örneğin Ali b. Ebu Tâlib, Zeyd b. Hârise ve azatlısı Ümmü Eymen) sevmiş, eğitmiş ve onları da kollamıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), çocuklarına eşit ve adil muamele etmeyi de ihmal etmemiş, aileye iyi davranmayı, aile bireylerine güzel yaklaşmayı imanın bir boyutu olarak görmüş ve gerçekten kendisi öyle davranmıştır. Onların düşüncelerine önem vermiş, onlara iyi davranmış, eşine ve çocuklarına karşı oldukça nazik yaklaşmıştır.

5.1. Terbiye ve Sorumluluk

5.1.1. Eğitim ve Terbiye İlişkisi (Kişilik ve Karakter Eğitimi)

“Terbiye” kelimesi Arapça kökenli olup "rabbe" fiili mastarı şeklinde kullanılır (TDK). Terbiye'nin kökü olan "rab" kelimesi aslında Allah'ın sıfatlarından biridir. Kur'an-ı Kerim'de yüze yakın yerde de geçtiği görülür. Bir başka açıdan bakıldığında zaman da sahip, terbiye, bir şeyi kemale erdirme, malik anlamlarına da geldiği görülür. Terbiye anlamında kullanılan ‘Rabb’ kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçtiği görülür: "Âlemlerin Rab'bi (terbiye edip yetiştiricisi) olan Allah'a hamd olsun" (Fatiha, 1/ 1).

“Eğitim” kavramının anlamlarına bakıldığında “terbiye” kavramının da anlam çözümlemesinin yapılması önemlidir. Çünkü; eğitim kavramının kullanıldığı birçok alanda terbiye kavramının da sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülür. Ancak çocuklara dini eğitim verilirken genellikle terbiye kavramının kullanıldığı görülmektedir.

“Dini ve ahlaki içerik bahanesiyle din eğitimi alanında daha çok terbiye kavramını kullanmak ise kavramlarla anlaşabilme, bilimsel bilgi üretme ve ilgili bilimlerle bu bilgileri paylaşma imkânlarını sınırlamaktadır” (Tosun, 2005: 26).

Eğitimin esaslarına bakıldığında bir amacının da insanın terbiye edilmesi olduğu görülür. Belki de esas olan amaç budur. Ancak bu noktada eğitimin eksik kaldığı yerlerin terbiye tarafından tamamlanmasının uygun olduğu görülür. İslam dini insanın eğitiminin başına terbiyeyi koymuştur. Çünkü; terbiye eğitimi yeterli olarak alan bireylerin daha başarılı olacağını bildirdiği gibi, iyi terbiye edilmiş olan insanların da daha verimli ve dürüst olacağı öngörülmüştür.

5.1.2. İslam’da Çocuk Terbiyesi

“Çocuk hayat sahnesinin en cazip, en güzel örgüsüdür. Çocuk Allah’ın lütfu ile bizlere verdiği bir hediyesi, nimeti ve bir emanetidir” (Karabulut, 1971: 10).

Allah (c.c.)’ın insanlara verdiği çocuklar onlar için bahşedilmiş birer hediyedir. Her ebeveyn kendi çocuğunu yetiştirmekle yükümlüdür. Onları eksiksiz bir şekilde büyütmek, dinine, vatanına ve milletine faydalı bireyler olarak yetiştirmek gerekir. Yetiştirilme döneminin ilk başında her çocuğa Allah (c.c.) kelamı öğretilmelidir. Nitekim bu durum isim verilmesi sırasında kulağına söylenen ezan ve kamet ile başlamaktadır. Konuşmaya başlayan çocuğa ise Allah (c.c.)’ın isimleri, peygamberlerin isimleri, kutsal kitapların ve meleklerin isimleri söylenilmeye çalışılmalıdır.

İslam dini çocuğun eğitiminde günlük yaşam becerilerine de dikkat etmektedir. “Çocuğun; büyüklerin odasına girmek için izin istemesi, büyüklerden önce oturmaması, yemeğe başlamaması, onlarla nezaket dışı kelimelerle konuşmaması, onları isimleriyle çağırması, esnediği, öksürdüğü ve aksırdığı zaman ağzını eliyle kapatması büyüklerin yüzüne karşı ayaklarını uzatmaması, selam vermeyi öğrenmesi gibi kazanımlar zaman içinde çocukların anne babaları ile birlikte yaşarken öğrenecekleri disiplinlerdir” (Bilgin, 1987: 126). Günlük yaşam becerilerinden kast edilen şeylerin yemek yeme, su içme, vücut temizliği, büyüklere saygı gibi konular olduğu bilinmektedir. Her ebeveynin çocuklarının güzel ahlaklı olan kimselerle arkadaşlıklar kurmasını da gözetmesi gerekmektedir. Büyüklerin yanında esnerken ya da aksırırken elini ağzına kapatması, kahkaha ile gülmek yerine tebessüm etmesi tembihlenmelidir. Çocuklara daima doğru ve güzel olan şeylere yönelmeleri, yalandan kaçınmaları,

başkalarına ait olan eşyanın bir yerde bulunup sahibine teslim edilmesi gerektiği de öğretilmelidir

5.1.3. Eğitim'de Sorumluluk

Eğitimin ilk sorumluluğu aileye düşmektedir bundan dolayı ilk öğretmenleri de anne ve babalarıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır; “Her çocuk fitrat üzerine doğar. Çocuğu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir” (Buhârî, Cenaiz, 2003: 80, 93) diyerek ailenin eğitimdeki rolünün önemini göstermeyi amaçlamıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) hadis-i şerifinde; "Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona yazıyı yazmayı, yüzmeyi ve ok atmayı öğretmesidir" (Buhârî, Kitabûl Ahkam, 2003: 2) demiştir.

Bu hadiste de yine ailenin üzerine düşen eğitim sorumluluğuna örnekler vermekte ve ebeveynlerin görevlerini hatırlatmaktadır. Bir başka hadis-i şerifte ise Hz. Muhammed (s.a.v.) sorumluluğa şöyle değinmiştir; "Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz" (Buhârî, Kitab-ul Ahkam, 2003: 2).

Bir çocuğun ilk öğretmenleri ailesidir ve bundan dolayı onların yapacağı herhangi bir yanlışın da telafisi yoktur. Ailesinde iyi bir şekilde terbiye edilmemiş ve eğitilmemiş olan çocuk ileride ne kadar iyi eğitim görse de geçmişinde bulunan yanlışlar bazen telafi edilemeyebilir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şu hadisleri eğitim kavramını açıklamak için önemlidir;

- "Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın" (İbn-i Mace, Edeb: 3).
- "Bir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha iyi bir miras bırakmış olamaz" (Tirmizi Birr: 33).

Bir ailenin kendi çocuklarına verebilecekleri en önemli eğitim onlara gösterecekleri sevgi ve şefkattir. Çocuğun ailesinden gördüğü bu sevgi ve şefkat üzerine kişiliği oturur. Sevgisiz bir ortamda büyüyen çocuk ileri de toplum için de problem davranışlar sergileyen kimseler olacaktır.

“Aileye düşen diğer bir sorumlulukta çocuklarına karşı adil davranışları olmalıdır” (Ebu Davud, Büyü: 83). Eğer aileler çocuklarına karşı adil bir şekilde

davranmadan onları büyütürlerse bu onlarda kıskançlık ve haset düşüncelerini ortaya çıkarır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu konuda; "Allah'tan korkunuz ve çocuklarınız arasında adaletli olunuz" diye buyurmuştur” (Ebu Davud, Büyü: 83).

Eğitim de sorumluluk denilince akla sadece aile ve öğretmen gelmesi doğru değildir. Aslında bu sorumluluk tüm topluma aittir. Bir başka deyişle toplumda var olan çıkıntılar ve yerinden oynayan taşlardan hepimiz sorumluyuzdur. Bundan dolayı bu bozuklukları düzeltmekte herkesin üzerine düşen manevi bir görevdir.

İbn Mes'ûd (r.a.)'dan; “Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İsrail oğullarının başına gelen ilk zaaf şöyle başlamıştır: Kişi (zalim olan) başka bir kişi ile karşılaşır ve ona: 'Allah'tan kork, yaptığın bu kötü hareketi bırak! Çünkü bunu yapman helâl değildir.' dedi. Ertesi günü tekrar onunla buluştuğu zaman onda en ufacık (müspet) bir değişiklik görmediği halde yine de onunla dostluğunu sürdürüp onunla beraber yer içer ve otururdu. Böyle yapmaya başlayınca da Allah günah işleyenlerle arkadaşlık yapanların kalplerini birbirine benzeterek o kalpleri kararttı. Sonra şöyle buyurdu: ‘İsrail oğullarından kâfir olanlar Davut ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Bunun sebebi; söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır’ (Maide, 5: 77-81). Sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Vallahi ya iyiliği emredip, kötülükten alıkoyacaksınız ya da zalimin elinden tutup tam anlamıyla onu Hakk'a çekeceksiniz. Hak'tan ayrılmamayı temin edeceksiniz yahut Allah bazılarımızın kalplerini (günah işleyenler gibi) karartıp, onlar gibi sizi de lânetleyecektir” (Ebu Davud, Melahim: 17) aktarılan bilgidir.

5.1.4. Bir Öğretmen Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)

Hz. Muhammed (s.a.v.) şüphesiz ki büyük bir eğitimciydi. Onun eğitimci olduğu Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde belirtilmiştir. Toplumun aydınlatılması ve indirilen ayetlerin açıklanması gerekiyordu. Onlara Kur'an-ı Kerim'in ve hikmetin öğretilmesi görevi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e düşmüştür. Bu durumu açıklayan; “Kendilerine ayetleri okuyan, onları arıtan, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Onlar, daha önce, şüphesiz apaçık bir sapıklık içinde idiler!” (Cuma: 62/2) ayet olarak bilinir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisinin de bir eğitimci olduğunu her fırsatta belirtmektedir. Abdullah Ibn-u Amr (r.a.) şöyle anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.), bir gün hücrelerinden birinden çıkıp mescide girmiştir. Mescitte ise iki halk vardı. Birindeki halk

Kur'ân okuyor, Allah'a dua ediyordu. Diğerindekiler ise ilim öğrenip ilim öğretmekle meşguldü. Aleyhissalâtu vesselâm: “Her ikisi de hayır üzeredir; Şunlar Kur'ân okuyorlar, Allah'a dua ediyorlar, Allah (taleplerini) dilerse onlara verir, dilemezse vermez. Bunlar ise; öğrenip öğretiyorlar. Ben de bir muallim olarak gönderildim!” dedi ve kendisi ilim halkı arasına oturdu” (Buhâri, İlm, 2003: 34).

Bir konu hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Çünkü bu bilme durumu bilmeyen kişilerin önüne geçirecek olan durumdur. Müslümanlığın gereği olarak da kişinin bilgilerini artırması ve anlayış kabiliyetini geliştirmesi esastır. “De ki; hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu!” (Zümer, 9).

“De ki; ey Rab’bim bilgim ve anlayışımı artır!” (Taha, 114). Kur’an-ı Kerim’de geçen bu ayetin insanların bir konu hakkında bilgi sahibi olmasının bitmiş bir eylem olmadığını da anlatır. Çünkü bilme ve öğrenme eylemi sonlu bir süreç değildir. Beşikten mezara kadar öğrenme sürekli dir. Bireylerin bir konu hakkında anlatılanları anlaması ve bunları kendi hayatlarına işlemesi gerekir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) etrafında kendisinden bir şeyler öğrenmek için toplanan kimselere verdiği öğütlerle karşımıza çıkar. Etrafındaki insanlara söylediği ve öğüt verdiği şeyleri öncelikle kendisi uygulamış ve yapmıştır. Kendisi uygulamadan hiçbir konu hakkında birilerine yapmalarını tembih etmemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bu şekilde bir davranış sergilemesi öncelikli olarak insanlara karşı inandırıcılığını artırmıştır. “O, söylediklerini önce bizzat kendi nefsinde tatbik etmiş bir eğitimcidir. Hz Muhammed'in eğitiminin amaçlarından birisi de (faziletli bir toplumda, sağlam bir üye olması için) iyi insan yetiştirmektir. Bu vazife en çetin şartlarda bile ihmal edilmemiştir” (Özbek, 1991: 20).

İnsanlar hiçbir zaman öğrendikleri ile yetinmemelidir. Eğer böyle bir yanılgı içine düşülürse gelişme durdurulmuş olacaktır. Eğitimin sürekli bir halde devam etmesi gerekir ki hayat boyu öğrenme sağlansın ve yenilenmeler baş göstere sin. Eğer öğrenilenlerden hariç olarak yeni şeyler hakkında bilgilere kişi kendisini kapatırsa “insan-ı kâmil”lik mertebesine de ulaşamamış olacaktır. “Hz Muhammed insanlığa kemâl derecesine ulaşabilme metodunu öğretmiştir. Çünkü getirdiği ve talimini yaptığı kitap, insana sürekli hayatını yenileme yolunu göstermektedir” (Özbek, 1991: 33).

İnsan sürekli bir arayış içindedir. Bu arayış kendisini varoluş olarak ortaya çıkarır. Eğitim olarak adlandırılan sadece kulaktan dolma bilgiler olarak kabul görürse orada ilimden uzaklaşmalar başlayacaktır. İlimin olmadığı yerde gerçeklikten söz edilemez. İlim ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde bolca örneklere rastlanır. Bunlar arasında en çok bilinen "İlim mümin'in kaybolmuş yitiğidir ve nerede bulursa alma hakkına sahiptir." olarak bilinen hadis-i şeriftir. "Hz Muhammed ilmin önemini en açık şekilde izah etmiştir. Hz Muhammed eğitiminde ilmin elde edilmesi için her türlü şartlar altında ulaşılmamasının ihmal edilmemesi gereken önemli bir prensip olduğunu savunur. Çünkü; ilim (hikmet) mümin'in kaybolmuş malıdır ve nerede bulursa onu alma hakkına sahiptir" (Özbek, 1991: 73).

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in etrafında bulunan ve ondan ilim öğrenmek isteyen kimselerin zekâlarına, yaşlarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak bilgiler verirdi. Verilen bu bilgilerin insanlar üzerinde etkili olabilmesi ancak söylenen şeylerin anlaşılmasından geçmektedir. Çünkü; anlatılan şeyler insanlar tarafından anlaşılamazsa bu verilen bilginin bir önemi olmayacaktır. İnsanlar öğrendikleri şeyleri hayatlarında kullanarak yaşamlarını kolaylaştırmak isterler. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e sorulan "İman nedir?" sorusuna farklı cevaplar vermiştir. Farklı cevaplar vermesinin bu sorunun birden çok doğrusu olduğu anlamından çok algılamaya çalışan kimselerin düzeylerine uygunluk gözetilmesindedir. "Hz Muhammed insanlara akıllarının alabilecekleri ölçüde hitap ederdi. Çünkü; dinleyenlerin aklının ermediği konuşmalar yanlış anlamalara sebep olabilir" (Özbek, 1991: 98).

"Hz. Muhammed (s.a.v.) her türlü şartlar altında insanlara Kur'an'ı anlatmaya çalışır, kısa ve özlü konuşmalar yapardı" (Özbek, 1991: 78). Yaşanılan o anki durum ne olursa olsun insanların daima Kur'an-ı Kerim'e sarılmaları tembihlenmiştir. İnsanlar bir konu hakkında karar kılmakta zorlanıyorlarsa yine başvuracakları yerin Kur'an-ı Kerim olduğu belirtilmiştir. Çünkü en doğru kararları vermeye yardımcı olacak olan o'dur. Kur'an-ı Kerim'in özlü ve büyüleyici anlatılışı onun insanların dikkatini çekmesine ve kolay anlaşılabilir olmasına vesile olmuştur. Ayetlerin kısa ve öz oluşu verilmek istenilen mesajı odaklanılmasını sağlamış gereksiz ayrıntılara yer verilmeyerek zihin karmaşıklığının oluşması önlenmiştir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.)'de bu tekniği kullanarak öğütler vermeyi tercih etmiş gereksiz sözcükler kullanmamıştır.

5.1.5. Öğretmenliğin Faziletiyle İlgili Hadisler

Hız. Muhammed (s.a.v.)'in kendisi de bir eğitici öğretmendi. Buna bağılı olarak eğitimciliğin bir meslek olarak öğretmenliğin peygamber mesleğı de olduğunu söyleyebiliriz. Hız. Muhammed (s.a.v.)'in, öğretmenliğin faziletleriyle ilgili birçok hadis-i şerifi bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- "Kim bir kula Allah'ın emrettiğı Kitabı'ndan bir ayet öğretirse, artık o onun efendisidir. Ona oyun yapamaz ve kendini (hiçbir şeyde ve yerde) ona tercih edemez." (Rudani 202, Taberani).
- "Yeryüzündeki âlimler, gökteki yıldızlara benzer. Kara ve denizin karanlıklarında o yıldızların ışığında yürünür. Yıldızların ışığı gittiğı zaman yoldakiler şaşırıp kalırlar" (Rudani 203, Ahmet).
- "Kim birine bir ilim öğretirse, onunla amel edenin ecrini, yapanın ecrinden hiçbir şey eksilmeksizin alır" (Rudani 204, İbn-i Mace).

Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle anlatıyor; "Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim, bir ilimden sorulur, o da bunu ketmedip söylemezse (Kıyamet günü) ateşten bir gem ile gemlenir" (Rudani 224, Ebu Davud, Tirmizi).

- "Âlimin susup ilmini yaymaması yakışık almaz. Cahilin de sormayıp susması doğru değildir. Allah(c.c): "Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (âlimlere) sorun" buyurmuştur"(Nahil 43, Rudani 234, Taberani).

İbn Mes'ûd (r.a.)'dan öğrenilenler şu şekildedir; Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdu: "Bizden duyup da aynen duyduğu gibi (başkasına) tebliğ eden kişinin yüzünü Allah aydınlatsın! Kendisine tebliğ edilen niceleleri vardır ki duyandan daha kavrayıcıdır." (Rudani 294, Tirmizi).

5.1.6. Öğretmen ve Öğrenci İlişkileri

5.1.6.1. Öğretmen

Öğretmenler öğrencilere sadece bilgi veren birileri değildir. Ayrıca, öğrenciler de yalnızca bilgiyi alanlar değildir. Bu iki tarafında içlerinde keşfedilmeyi bekleyen nice şeyler olduğu bilinmektedir. Bu keşif bazen çok uçlarda dolanır bazen de beraber konuşmaya, birbirlerine rehberlik etmeye veya yol göstermeye muhtaç olurlar. Bundan dolayı bir öğretmen öğrencisine yol gösterebilmesi için öncelikle onu yakından takip etmelidir. Öğrencisinin hatalı bir davranışı olduğunu gördüğü an onu uyarabilmelidir.

Bu uyarı çoğu zaman nasihat şeklinde olur. Böylece yanlış bir yolu seçmiş olan öğrenci doğruyu bularak iyiye yönelmeye başlar. Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatı boyunca bunu her zaman uygulamış nasihatleriyle yol gösterici olmuştur.

Yeryüzünün en fedakâr kimseleri öğretmenler olarak bilinir. Onlar ki, yarınlarımız için bize yön vericidir. Öğretmenleri iyi bir şekilde yetiştirmemiş olan tüm toplumlar kaybolmaya ve yok olmaya mahkûmdurlar. Bundan dolayı geleceklerine verdikleri önemin ne boyutlarda olduğunu görmek için bir toplumun öğretmenlerine nasıl davrandıklarına onlara ne derecede önem verdiklerine bakmak gerekir.

Öğretmenlerin ortaya çıkış amaçları toplum içinde kendilerine yer edinmiş olan bireylerin fikirlerini düzenleme ve bunları sağlıklı bir şekilde özgürce sunmayı öğrenmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı da fikirlerini özgür ve sağlıklı bir şekilde oluşturan ve bunu sunabilen kimselerin toplumu oluşturmaları için öncelikle öğretmenlerinin sağlam bir yere sahip olmaları gerekmekte ve gereken değerini fazlasıyla gösterilmesi gerekmektedir.

Öğretmen kelimesinin eş anlamlılarına baktığımızda şu verilere ulaşırız:

En çok bilinen “muallim” kelimesidir ve bu da öğretmenin eş anlamlısıdır. Muallim ilim öğreten anlamına gelir. Çünkü muallim olan biri insanlara aynı zamanda ilim de öğretir. Diğer eş anlamlıları ise “mürebbi” yani terbiye eden anlamındadır. Mürebbi olan kimseler bazen anne ve baba olarak terbiye etme görevini yerine getiremeyen kimselerin de görevlerini tamamlayarak çocukları terbiye edendir. Mürebbinin kelime olarak “Rab” sözcüğünden geldiği bilinmektedir. Çünkü rab sözcüğünün genel olarak Allah (c.c)’ın kullarını terbiye etme ve yola sokma anlamına gelen bir sıfat olarak kullanıldığı bilinir. Kelime anlamı olarak; ziyadeleştiren, besleyen, büyüten, yetiştiren manalarına gelmektedir. Geç dönemlerde ise “müderres” kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin anlamı ise ders veren olarak bilinir.

Öğretebilmek ve eğitebilmek bir sanattır. Bu sanatın niteliğinin ve niceliğinin en üst seviyeye ulaşabilmesi için devletin öğretmen sıfatı yüklediği kimselere sahip çıkması ve onları alanlarında uzmanlaştırması gerekmektedir. Burada kast edilen uzmanlaşma ülkede olan öğretmenlerin hepsinin akademik olarak belirli bir olgunluğa erişebilmeleri anlamına gelmektedir. Çünkü akademik anlamda alan bilgisi artan her öğretmen öğrencilerine ve onların oluşturduğu topluma karşı daha verimli olacaklardır.

5.1.6.2. Öğrenciler

“Öğrenci” sözcüğüne köken bakımından bakıp değerlendirecek olursak öğrenme eylemini iradesi doğrultusunda yapan kimse olduğunu görürüz. “Öğrenci” kelimesinin kökeni öğrenenden gelmektedir. Yani öğrenme eylemini kendi iradesi ile talep eden bireydir.

“Talebe” kelimesi de yine öğrenci kelimesinin anlamdaşı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu kelimenin kökenine baktığımızda ise talep eden, talepte bulunan, isteyen anlamlarına geldiği görülür. Talebe olan kimselerde ilimi öğrenmek ve hayatlarında kullanabilmek için istemektedirler.

Öğrenci-talebe olmak da kendi içinde bazı özverileri barındırmaktadır ki bu yüzden herkes öğrenci olamaz. Bu eylemi yerine getirebilmek için öncelikle bunu istemek ve talep etmek gerekir. Ancak günümüz eğitim sisteminde ise bunu gerçekten talep eden kesim oldukça azdır.

6.1. Eğitim Çağı

Bilgiye ulaşmak ve ulaşılanları hayata uygulamak insanların öğrenme etkinliğini tamamlamaları anlamına geldiği görülmektedir. "Allah Rasûlü (s.a.v.)'nün ashabı, büyük yaşta olmalarını rağmen ilim öğrenmişlerdir" (Buhârî, 2003: 170). Bu aktarış bizlere ilim öğrenmenin, bilgi sahibi olmanın ve yeni şeyler öğrenmenin yaşı olmadığını göstermektedir.

Günümüzde örgün eğitimin başlama yaşı 60 aylık olma şartına dayandırılmakla beraber okul öncesi eğitimin de desteklenmesi ile beraber daha erken yaş gruplarına çekilmiştir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.)'de "Beşikten mezara kadar öğrenin." hadis-i şerifi ile beraber de inanların eğitime başlamaları ve öğrenme filini yerine getirilmesinde yaş sınırının asla olmadığını belirtmektedir.

Ebu Râfi (r.a.) şöyle aktarıyor: "Hz. Fâtıma (r.a.), oğlu Hasan (r.a.)'ı doğurduğu zaman, Rasûlullah(s.a.v.)'ı onun kulağına ezan okurken gördüm." (Ebu Davud, Edeb: 116).

Bu aktarım bizlere eğitimin henüz doğar doğmaz başladığını göstermektedir. Öyle ki yeni doğan bebeğin sağ kulağına ezan okunması sol kulağına ise kâmet

getirilmesi henüz beşikte iken eğitimin başladığını göstermektedir. Böylece bebeğin bilinçaltına iletilmek istenilenler gönderilmektedir.

“Bireyin kişilik gelişim dönemi 0-6 yaş arası geçen dönemdir. Ancak bu geçirilen süre kaliteli bir şekilde geçirilmediği sürece çocuğun ilerleyen yaşlarında kalıplaşmaya başlayan hatta kalıplaşmış olan kimi davranışlarını tekrar biçimlendirmeye çalışmak neredeyse imkânsız hale gelecektir. Çünkü bu süreç kişilik gelişimi için önemli olan kritik bir süreçtir. Psikoseksüel gelişim kuramında Freud, kişilik gelişiminin insanın doğumundan itibaren aşamalı olarak beş evrede gerçekleştiğini söylemiştir. Ancak insanın kişilik gelişimini 6 yaş gibi çok erken bir dönemde tamamladığını, geriye kalan dönemlerin ise bilinçdışı olanların etkisiyle ortaya çıktığını iddia ederek, insanın kişilik gelişimini daha yolun başında sonlandırmıştır” (Şentürk, 2004: 76).

0-6 yaş arası kritik dönem, beyin gelişiminin yoğun bir şekilde olduğu görülen dönemdir. Bu süreç içinde bireye verilen her eğitimin daha kalıcı olduğu görülmektedir. Bu tezin destekleyicisi ise Ebu Derda (r.a.)'nın; “Rasûlullah (s.a.v.): “Küçük yaşta ilim öğrenmek taşınakşetmek gibidir. Büyük yaşta ilim öğrenmek ise suya yazmak gibidir.” buyurdu” aktarımı ile kendisini göstermektedir. Ancak 0-6 yaş arası dönem daha çok çocuklar için oyun çağı olduğu gözden kaçırılmamalı bununla beraber verilecek olan eğitim de yine oyun eşliğinde verilirse öğrenmenin daha iyi şekilde gerçekleşebileceğini göstermektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çocukların eğitim için başlangıç yaşları hakkında bir diğer hadis-i şerifi ise; “Çocuğa yedi yaşına gelince namaz kılmasını emrediniz” (Tirmizi, Mevakit: 182) şeklindedir. Bu hadisten de anlaşıldığı gibi çocuğa verilecek bedensel eğitim için uygun olan yaşın 7 olması gerektiği görülmektedir. Bu durumu bir diğer hadis-i şerif ile desteklemesini yapacak olursak; 7 yaşında verilen bedensel eğitimin daha çok bilinçli ve bilgi sahibi olma dahilinde olduğu amaçlanmaktadır, beşikten itibaren başlaması gereken eğitimin ise daha çok aile, sokak ve çevre ile beraber öğrenilen, daha çok oyun temelli olan, bilinçaltı ile oluşturulan karakter eğitimi şeklinde olduğunu görmekteyiz.

7.1. Çocukların Eğitimi

Eğitim küçük büyük herkes için benliklerinde var olan kabiliyetlerinin açığa çıkarılmasına destek olmakta ve bunları geliştirmektedir. Bu yönden bakıldığında eğitimin çıkış noktası olarak çocuğa bakılması gerekir. Eğer çocukta var olan bir kabiliyet yoksa verilmeye çalışılan eğitimde herhangi bir gelişime yönelik olmayacaktır. Eğitimde çocuktan hareket edilmesi gerektiği düşüncesinin ortaya çıkması ile çocuk-öğrenci merkezli eğitimin daha sağlıklı olacağı kanaatine varılmıştır.

İlmi araştırmalar sonucu elde edilen bilgiler onları anlayan ve yorumlayan kimselerce bir biçime sokulacaktır. İdeallerin ve kültürlerin bir birikim sonucu oluşması toplum için bir değer atfeder. Çocuklarda bu değerlerle bezeli toplum içinde kendi fikirleri ile yer edinmeye çalışacaktır. “Kültürün muhtevasında sanatın, bilimin, icat ve keşiflerin, ahlak ve geleneklerin, dini inanış ve alışkanlıkların, teknik buluşların, hayatın her türlü ürünlerinin yeri vardır” (Bilgin, 1987: 127).

Bir çocuğun eğitimi öncelikle kendi annesi ve babasına düşmektedir. Bu eylemi yerine getirme zorunluluğu öncelikle aileye düşmektedir. Bu meselenin önemini belirtmek için Ebu Hüreyre (r.a.): “Hz. Muhammed (s.a.v.) buyurdular ki: “Mü'minler arasında İmanca en kâmil olanı, ahlakça en güzel olanıdır. En hayırlınız da ailesine hayırlı olandır.” şeklinde anlatıyor” (Tirmizi, Rad/ 11).

Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde ise bu konuya şöyle değinilmiştir;

“İslâm dininde çocuk Allah'ın insanlardan dilediğine (Şura, 49\ 50) bahsettiği bir lütuf, insan için dünyada imtihan vesilesi (Enfal, 28), dünya hayatının tatlı bir süsü (Kehf, 46) ve Allah'ın insana bir emanetidir. Kur'an-ı Kerim çocukların ailelerine birer emanet olduğunu belirterek, onları ateşin acı azabından korumayı da öğütlemektedir” (Tahrim, 6).

Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle anlatıyor; Hz. Muhammed (s.a.v.): "Her çocuk fitrat üzerine doğar. Çocuğu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir” (Buhârî, Cenaiz, 2003: 80,93).

Bu hadisten de anlaşılacağı gibi çocuk doğduktan sonra ona form veren yetiştirmekle sorumlu olan ailedir. Yine bu durum da göstermektedir ki ailenin form kazandırdığı çocuklar ailenin de sahip olduğu dünya görüşlerine göre şekilleneceklerdir.

Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in çocuk eğitiminin ilk ve en temel ilkesinin sevgi ve merhamet olduğu hemen her koşulda dile getirilmektedir.

Ebu Hureyre (r.a.) şoyale aktarmaktadır: “Hz. Muhammed (s.a.v.) (bir gűn), Hasan İbn-u Ali (r.a.)'yi öpmüş idi. Bu sırada yanında bulunan İbn-u Habis, (sanki bunu tuhaf karşılamış olacak ki) 'Benim on tane çocuğum var. Fakat onlardan hiçbirini öpmedim' dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona bakıp: 'Merhamet etmeyene merhamet edilmez' buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) řunu da söyledi: “Allah (c.c) sizlerin kalbinden merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?”(Buhari, Edeb, 2003: 18). Anne babaların çocuğuna karşı şefkatli davranmaları emredilmiştir.

Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in çocuk eğitiminde dikkat ettiği hususlardan biri ise onlarla oyun oynamak olduğu bilinir. Bu davranışı ise bize çocuklara bir şeyler öğretirken ve onları eğitirken onlarla oyunlar oynayarak bu eylemi gerçekteştirmemiz gerektiği tembihlenmiştir. Çünkü çocuklar için oyun oynamak sadece bir uğraş değil ciddi bir iş olarak kabul edilir. Bu yaklaşımın ise řuan günümüz okul öncesi eğitim programının temelini oluşturduğu görűlür. Ayrıca, tüm pedagoğların da bu konu hakkındaki ortak kanaatinin de çocukların oyun oynayarak bir şeyleri öğrenebildikleri yönündedir.

Abdullah İbn-u şeddat ise kendi babası ile yaşadıklarını şoyale aktarıyor; “Hz. Muhammed (s.a.v.) iki akşam namazının (yani akşam ve yatsının) birinde yanımıza geldi. Hasan veya Hüseyin'den birini taşıyordu. Hz. Muhammed (s.a.v.) öne geçip çocuğu yere bıraktı. Sonra tekbir getirip namaza durdu. Sonra namaz sırasında uzunca bir secde yaptı. Secde çok uzadığı için başımı kaldırıp baktım. Bir de ne göreyim! Secdede olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sırtına çocuk binmiş duruyor. Ben hemen secdeme döndüm. Namaz bitince, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e cemaatten bir kimse: "Ey Allah'ın Rasűlü! Namaz sırasında öyle uzun bir secde yaptınız ki, bir hadise meydana geldi zannettik veya sana vahiy indi zannettik!" diyen kimseler oldu. O sırada Hz. Muhammed (s.a.v.); "Hayır! Bunlardan hiçbirisi olmadı. Velâkin, torunum sırtıma bindi. Ben, acele edip hevesi geçmeden sırtımdan indirmeyi uygun bulmadım ve kendisi ininceye kadar bekledim" şeklinde belirtmiştir”(Nesai, İftitah: 83).

Bu aktarılanlara baktığımız zaman ise Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendi torunları Hasan ve Hüseyin başta olmak üzere onlarla oyunlar oynadığı hatta Allah (c.c)'ın huzurunda yaptığı secdede dahi onları incitmediği görűlmektedir. Aynı zamanda Hz.

Muhammed (s.a.v.)'in çocuklarının oyunlarını daha bir istek ve şevk ile oynayabilmeleri için zaman zaman onlara eşlik ettiğini, onları takdir ettiğini ve övdüğünü de görmekteyiz. Böylece çocuklarda sıkılmadan oyunlarına devam edecekler hem ruhi hem dünyevi duygularını tatmin etmiş olacaklardır.

Çocukların beden sağlıkları için de aktif olmaları gerektiği görülür. Bunun için de bedensel olarak spor yapmaları önem arz eder. Bu durum için de onlara spor etkinlikleri düzenlemek gerekir. Böylece çocuğun bedensel yapısının oluşturulmasında ve geliştirilmesinde de adım atılmış olur. Bu adım, onların kendi fiziki yapılarına, bedenlerine ve spora olan teşviklerini de artırmış olacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bazen kendi oğullarının arasında koşu yarışı yaptığı bilinmekte ve bu yarışı kazanan oğlunu kucağını alarak aslında bir bakıma onu ödüllendirdiği söylenmektedir.

“Sevgi çocukları Allah inancına yaklaştıran bir unsur ve zamanında kazandırılması gereken bir özelliktir” (Önder, 2013: 1287). Sevgi bağı ile ailede başlayan eğitimin önemi çok büyüktür. Çünkü; bireye verilmek istenilen her türlü eğitimin başında sevgi gelmektedir. Sevgi ile başlayan eğitimler mutlak sonuca ulaşmaktadır. Özellikle din eğitimi verilirken Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de eğitiminin temelinde sevgi bulunmaktadır. Sevgi bağı ile verilen din eğitiminde çocukların Allah (c.c.)'a karşı olan yaklaşımları düzenlenebilir. “Çocuklarda sağlıklı bir din anlayışının oluşması öncelikle ailenin yaşantısı, davranışı ve sevgisi ile mümkün olabilmektedir” (Önder, 2013: 1287).Gelişim dönemlerinin kritik süreçlerinde verilmesi gereken eğitimler sevgi bağı içinde verilirse bireyde istenilen hedefe ulaşma görülebilir. Şayet bu kritik süreçler içerisinde verilemeyen eğitimler ilerleyen zamanlarda dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilir.

Çocuğun ailesi ve çevresinde kullanılan din dili önemlidir. Kullanılan bu dil çocuğun dini açıdan eğitimine kolaylık sağlayacaktır. Hikâyeler, masallar, misaller, masalların din ile ilgili olanlarının anlatılması çocukta dine karşı oluşacak olan sevgi ve ilgiyi beraberinde getirecektir. “Çocuklar için yapılacak bütün faaliyetlerde olaylara “çocuk gözü” ile bakabilmek ve dini “çocuğun dini” olarak sunabilmek, anlayabilecekleri bir “din dili” kullanmak işimizi bir hayli kolaylaştıracaktır” (Önder, 2013: 1287).

“Şiir, masal ve hikâye tekniği kullanılarak dini metinlerin daha anlaşılır hale getirilmesi sağlanabilir” (Önder, 2013: 1289). Çocukların alışık oldukları bir sistem

olan masal, hikâye vs. kullanılması onların konuya daha çabuk uyum sağlamasını sağlar. Kullanılan bu öğretim tekniği zihinde şemalaştırmayı kolaylaştırmakta ve kalıcı olmasını sağlamaktadır. Kavramların doğru yerlere oturtulması ve çocuk tarafından anlaşılmasının sağlanması bu noktada önemlidir. “Çocukların yanında yapılan ibadet, dua gibi etkinliklerin onlar için taklit edilmeye değer davranışlar olduğu unutulmamalıdır” (Önder, 2013: 1290). Çocuklarda taklit yeteneği başladığı zaman özellikle aile bireylerinin rol-model alındığı görülür. Taklit edilen davranışlar özellikle sevilen kimseler tarafından yapılıyorsa çocukta daha çok uygulama isteği uyandırır. Bu da yine aile içerisinde olan sevgi bağından ileri gelir.

“Çocuklar Allah’ın kendilerini sevdiklerine inanmakta, kendileri de Allah’ı sevmektedir” (Önder, 2013: 1292). İnanmanın doğuştan geldiği bilinen bir eylemdir. Her çocuk doğrudan inanmaya açıktır. İyi- kötü, doğru-yanlış olan şeylere inanmasını sağlamak aileye düşen yegâne görevler arasındadır. Doğru olana yönlendirilmesi ailenin sevgi ve ilgisini ne derecede verdiğine bağlıdır. Çocuğun Allah (c.c.) ile arasında sevgi bağı kurması doğru yönlendirmeler ile mümkündür. Ailede özellikle annenin şefkat ve ilgili yaklaşımları, çocuğunu sevgi ile büyütmesi, onun dokunuşlarındaki hassasiyetin çocuk tarafından hissedilmesi kurulması istenilen sevgi bağını tetikler niteliktedir.

Çocuklarla birlikte aynı sofrada yemek yemek, özel günlerle ve bayramlarda birlikte vakit geçirmek, çocuklarla beraber oyunlar oynamak onların gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü; bu tür bir ortamda büyüyen çocuklar güvenli bir ortamda olduklarını hissedip öğrenme hızlarını da artırmış olurlar. Özellikle okul öncesi dönemde yeterince sevgi ve ilgi gösterilmemiş olan çocuklarda ki öğrenme hızlarındaki düşüklükler oldukça göze çarpmaktadır.

“Çocukların din eğitiminde sevgi, şefkat, dinleme ve değer verme son derece önemlidir” (Önder, 2013: 1295). Ailenin dine karşı yaklaşımı ve yaşayışı çocuğun din eğitimini sağlıklı bir şekilde alması için son derece önemlidir. Çocuk tarafından anlaşılması güç olan soyut kavramların anlaşılması için kullanılan hikâyeler, çocukların düşüncelerine değer verme, sordukları sorulara açıklayıcı cevaplar verilmesi, aile içinde sevgi ve şefkatin çocuğa yeterince verilmesi gibi etkenler din eğitimi için önemli noktalar. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.)’de çocukları eğitirken bu noktalara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiş sevgi temeline oturtulmuş olan her eğitimin çocuğa çok daha kolay bvir şekilde verilebileceğini belirtmiştir.

7.1.1. Çocuklar Nasıl Öğrenir

“Eğitim programı; çocuğun kazanacağı bilgi, becerileri, davranışları gösterir. Bu değerler programa rastgele alınmaz. Çocukların gereksinimleri öğrenme biçimlerine göre seçilir. Çocuk bir şeyi öğrenirken birçok zihinsel ve fiziksel tepkiler gösterir. Öğrenme konuları bunlara göre seçilir, zorluk ve ilişki sıralarına göre bir düzene konulur” (Ercan, 2000: 10).

Eğitim programı hazırlanırken çocuğa görelilik ilkesi esas alınır. Bu programların etkili bir şekilde hedefine ulaşabilmesi için öncelikle yakından uzağa doğru öğrenme sağlanmalıdır. Örneğin çocuğa önce ev sonra sokak sonra mahalle sonra semt sonra bölge ve şehir öğretilmesi bu durumu açıklamak için yeterlidir. Öğrenme ve öğretme araçları açısından olaya baktığımızda ise; bir harita ile konuyu anlatan öğretmen haritayı öğretme aracı olarak kullanırken, harita ile çevresini tanımaya çalışan öğrenci bunu öğrenme aracı olarak kullanır. Öğrenme ve öğretme sırasında kullanılan araçlar öğrenmede kalıcılığı ve pekiştirmeyi sağlar.

“Çocukların öğrenmedeki başarıları, gelişme ve olgunlaşma ile sınırlıdır. Her gelişim evresinin, öğrenmeye yeterlilik yönünden özellikleri değişiktir. Gelişme ve olgunlaşma birbirine çok yakındır ama aynı kavramlar değildir. Olgunlaşma, bir gelişim aşamasında bir işi başarma becerisini gösterebilecek durumda olmaktır” (Ercan, 2000: 19).

Çocuklarda gelişim süreklilik gösteren bir durumdur. Bu süreklilik durumunda hem fiziki hem zihinsel gelişim yeteneklerle beraber ilerler. Gelişim hızının büyüme döneminde kimi zaman hızlı kimi zaman yavaş seyrettiğini görürüz. Örneğin; ergenlik döneminde boy uzama hızı artarken bu dönemin sonlarına doğru yavaşlama görülür. Bebeklerde ki gelişim aşamasına baktığımızda ise önce oturma eylemi sonra emekleme ve en son yürüme eylemini gerçekleştirdikleri görülür. Çocukta içten dışa doğru ve yakından uzağa doğru bir gelişim olduğu görülür. Böylece çevresi ile iletişimi, ilgisi ve becerisi zamanla gelişme gösterir. Bu sebeplerden dolayı özellikle örgün eğitime geçmiş olan çocukların eğitim programları hazırlanırken onların gelişme ve olgunlaşma hızları ile hazır bulunuşluklarına göre tercihler yapılmalıdır. Öğrenme sırasında duyu organlarının etkin kılınması da son derece önem arz eder. Ne kadar çok duyuya hitap ederse öğrenilen konunun o kadar kalıcı olduğu bilinir. Somut araçlar kullanılarak anlatılan konular zihinde çok daha fazla kalıcı olmaktadır. 6-7 yaş aralığında olan

çocukların öğrenmeleri daha çok duylara ve somut araçlara bağılı olarak sağlanır. Bu dönemde çocuklar daha çok somut düşünme dönemindedir. 9 yaşından itibaren soyut düşünebilir hale gelen zihinler olayları toplu halde algılamaya başlar ve ayrıntıya girmeden öğrenme sağlanır ancak yine de soyut düşünme tam olarak sağlanamaz.

7.1.2. Okul Öncesi Çocuklarda Din ve Ahlak Gelişimi

“Dini davranış ve duygu mevzu bahis olduğunda da çocuk-anne arasındaki psikolojik birliktelik özü aynı kalarak devam eder. Çocuk da davranışlarını ayarlama konusunda elbette ebeveynine muhtaçtır. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli vesilelerle annenin fedâkarlıklarına mukabil, çocuktan da ona iyilik ve itaat etmesi gerektiğine dikkat çekilir (Ahkaf 46/ 15; Ankebut 29/ 8; Lokman 14/ 31)” (Konuk, 1994: 27).

Ailede başlayan eğitimde annenin rolü büyük önem taşır. Doğru-yanlış, iyi-kötü, serbest-yasak gibi öğretilmeye çalışılan kurallar tüm aile tarafından kabul edilmeli ve dengeli bir şekilde çocuğa verilmelidir. Bu denge çocukta güven duygusunun da gelişimini de destekleyecektir. Bu durum dini yaşantının nasıl olması gerektiği hakkında yapılan aktarımlar içinde geçerlidir. Bu sebeplerden dolayı öncelikle annelerin davranışlarda prensipli ve kararlı olmaları eğitimde önem arz eder.

5-6 yaş aralığında olan çocuklar her ne kadar 3-4 yaş aralığındaki çocuklar kadar masalımsı anlatımlara yönelmemiş olsalar da onlar içinde hala somut düşünme dönemi geçerlidir. Bu süreç işlem öncesi dönem olarak adlandırılmakta ve doğal olarak da soyut kavramların anlaşılmasına belirli sınırlar getirmektedir. Din'in öğrettiği “Allah (c.c.)” kavramı zaman ve mekândan uzak, anıldığı her yerde olan düşüncesi bu dönem çocukları için çok fazla bir anlam ifade etmez. Bu durumda yine din dili gelişimi ile ilgili olup gelişim düzeyine göre çocuklara anlatılmalıdır.

“5-6 yaşlarındaki çocuklar için büyüklük ve yükseklik mekânla sınırlıdır. Bundan dolayı olmalıdır ki Allah tasavvuruna uygun görülen mekân çocuğun görebildiği en yüce ve ulvi mekân olarak gökyüzüdür” (Konuk, 1994: 71).

Çocuklarda gökyüzü ulaşılması en güç yer olarak bilinir. En yukarda, en uzakta, en erişilmez yerdir. Allah (c.c.) kavramı da birçoğu için bu düşünce ile bağdaştırılmıştır. Allah (c.c.)'ın görülebilirliği noktasında ise bu yaş grubunun genellikle görülemeyeceğini kabul etmelerine rağmen bir kısım çocuklar için bazı şartların değişmesi durumunda görünürlük kazanabileceği yönünde aktarım yapılmıştır. Allah

(c.c.)'in insanları neden yarattığı sorulduğunda ise 5-6 yaş grubu çocukların yine işlem öncesi dönemde olmalarından kaynaklı olarak tıpkı kendi hayatları gibi düşünmüş oldukları görülür. Allah (c.c.) insanları yemek yeme, su içme, çocuklar gibi büyümeleri için yaratmıştır. Hatta bir kısım çocuklar tarafından bu durum yalnız kalmamaları ve canları sıkılmaması için yaratılmışlardır diye düşünülmektedir. Çocuklar sorulara farklı cevaplar vermeye ve yeni sorular üretip sormaya oldukça meyillidir.

İbadetin ne olduğu işlem öncesi dönemde henüz tam olarak idrak edilemez. Bu yaş grubunda olan çocuklara namaz ibadeti ile ilgili sorular sorulduğunda henüz günde 5 vakit kılındığının dahi kimileri farkında değildir. Bu grup içinde olan kimi çocuklar namazın bazen 4 bazen 2 bazen özel günlerde kılındığını belirtirler. Fakat bu grup içinde olan birçok çocuğun namazın bir ibadet olduğu fikrine sahip olduğu görülür ya da dua eden birinin ibadet ettiği düşüncesi artık daha çok bilinir. Ancak burada da duanın yalnızca namaz ile ilişkilendirildiğini ve namazdan sonra yapıldığı düşüncesi ağır basmaktadır. “Din eğitiminin amacı bireyi Allah'a, O'nun peygamberlerine yönelik inanç, ibadet ve ahlaki değerlerin içinde yetiştirilirken bireyin Allah ile kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde olmasını sağlamaktır yani din eğitimi din kültürünün verilmesi ve kazandırılması olarak tanımlanabilir” (Özeri, 2004: 181).

7.1.3. Okul Öncesi Çocuklarda Din Eğitimi

Çocuğun din eğitiminin başladığı yerin aile olduğu aşikâr bir gerçektir. Çünkü aile dini değerlerin ve davranışların küçük bir modelidir. Anne, baba, kardeş, dede, nene gibi aile üyelerinin kullanmış oldukları dini terimler çocuk zihninde derin izler bırakır. Çocuğun ailesinde gördüğü bu tavırları zaman içinde kendisinin taklit ve özdeşim yoluyla öğrendiği görünür. Bu durumda çocukta dini konular hakkında merak uyandırarak çocuğu soru sormaya teşvik eder. “Çocuğa etkili bir din eğitimi uygularken, yetişkinler çocukların sorularını ciddiye almalı ve onların gelişim düzeylerine uygun cevaplar vermelidir. Cevaplar verilirken, çocuğun o anda neyi öğrenmek istediği ve ne ile ilgilendiği göz önünde bulundurulmalıdır” (Bilgin, 1990: 129). Aile bireylerinin sorulan sorulara çocuğun algılayabileceği şekilde cevap vermesi gerekmektedir. Çocuğun sorduğu soru derhal o an içinde cevaplandırılmalı sonraki bir zamana atılmamalıdır. Eğer aile üyeleri bu şekilde bir yaklaşım sergilerlerse çocukta merak duygusu zamanla körelecektir. Sorulara verilen cevaplarda yeni meraklar uyandıracak şekilde açık uçlu bırakılmalıdır. Böylece çocuk aldığı cevaba yönelik olarak zihninde yeni sorular uyandıracaktır. Sorulan sorular için tek bir doğru cevap yoktur. Bu durum

da bireysel farklılıktan kaynaklanır. Bireysel farklılıklara sahip olan çocukların ihtiyaçları da farklı olacağından verilen cevaplar bu ihtiyaçları doyurucu nitelikte olmalıdır.

“Dini eğitim konuşma ve susma diyalektiğinde bir düşünme süreci olarak yorumlanabilir. Bu süreçte dinlemek, bakmak ve hayret etmek öğrenilir. İnancın temelleri atılır” (Önder, 2009: 35). Çocuğa anlatılan bir konunun dinlenmesi ve anlaşılması inancı tetikler. Bu inanç doğrultusunda çocuğun hayrete düştüğü kimi noktalar oluşur. Bu noktaları sorularlaştırarak öğrenme eylemini yapmaya çalışırlar. “Hayatın ilk yıllarındaki din eğitim ve öğretimi dini bilgileri bütünü ile çocuğa aktarmak demek değildir, ruh ve zihin kabiliyetlerini geliştirerek onu vahyi anlamaya hazırlamaktır” (Selçuk, 1990: 54).

7 yaşına kadar geçen süreçte zihin gelişimi ile öğrenme hızı oldukça yüksektir. Bundan dolayı bu dönemde çocuğa sürekli olarak bilgi yüklenmeye çalışır. Ancak bu dönemde çocuğun her söylenileni kabul etmesi, inanması ve anlatılanları kolay algılamasından dolayı zihnine yüklenmek doğru değildir. Çocuğa yapılan aşırı yüklemeler ile dinden soğutma, öğrenmeye olan inancı köreltilmeden yardımcı olunmalıdır. Çocuklara din hakkında bilgilerin erken yaşta verilmemesi gerektiği düşüncesi doğru değildir. Verilmek istenilen din eğitiminin ileriki yaşara atılması aileleri zor durumda bırakabilir. Çünkü gelişim dönemlerine göre bazı bilgilerin verilmesi gereken kritik süreçlerde öğretilmesi önemlidir. “Çocuğun, gelişiminin çok daha erken bir döneminde çevresinden gelen etki ve tesirleri süzgeçten geçirdiği ve ayırt ettiği fark edilebilir. Öğrenme imkânlarına tepkide, kardeşlerine karşı gösterdiği tutumunda, anne babanın eğitim yöntemini benimsemede şüphesiz bireysel farklılıklar söz konusudur” (Önder, 2009: 73).

Din eğitiminde çocukların olgunlaşma seviyeleri ve yaşlarının getirdiği zekâ düzeylerine göre hareket etmek gerekmektedir. Çünkü yaşa bağlı olarak zekâ seviyesi kimi kavramları anlamlandırmakta zorlandığı için öğrenme sağlanamamış olacaktır. Bazı üst kavramların öğretilmesi için ise öncelikle öğrenilmesi gereken kavramlar anlaşılmalıdır. “Din eğitimi insanın çevre ile olan ilişkileri ve iletişimi doğrultusunda 2-3 yaşlarından itibaren anlam kazanmaya başlar Bu yaşlardan itibaren din eğitiminde Allah'a iman öğretimi söz konusu olduğunda çocuklara Allah sevgisine dayalı bir eğitim

metodu tercih edilmelidir. Allah korkusu ancak vicdan gelişiminin başladığı 8-10 yaşlarından sonra verilmelidir” (Ay, 1998: 22).

Çocuğa Allah (c.c.)’ın varlığından önce günlük hayatta daha çok karşılaştıkları sevgi, merhamet, iyilik ve adalet gibi değerlerin anlamları öğretilmelidir. Bu değerleri benimseyememiş olan çocuklara Allah (c.c.)’ın sıfatlarını öğretebilmekte güç olacaktır. Etrafında var olan tabiat güzelliklerine ya da kendi varlığına bakarak bu konular hakkında araştırma yapmasına ve edindiği bulgular ile sonuçlara ulaşmasına olanak sağlanmalıdır. Bu da din eğitimi verilirken Allah (c.c.)’ın varlığı hakkında deliller sunulması anlamına gelmektedir. Din öğretimi de tıpkı diğer alanların verilmeye çalışıldığı eğitim gibi kolaydan zora doğru olan bir süreci izlemelidir. Din öğretiminin yapı taşı olarak bilinen din dilinin gelişimine uygun olarak öncelikle “Allah (c.c.)” kelimesinin öğretilmesi önemlidir. Daha sonra ise “Hz. Muhammed (s.a.v.)’in çocuklarınıza öğreteceğiniz ilk kelime “La ilahe illallah olsun” tavsiyelerine uyarak Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehâdet öğretilmelidir” (Ay, 1998: 21).

Vicdan duygusu ilk çocukluk döneminde ailede gelişir. Bu duygu çevresinde zamanla diğer katmanlarında oluşması ile çocuk farklı düzeylerde ahlaki akıl yürütme işlevine de sahip olacaktır. Böylece kendi kendini yargılayabilme kapasitesi gelişecektir. Özgür düşünce ortamı içinde büyüyen bir çocuk da ahlaki gelişimin temel prensipleri olan özerklik ve karşılıklılık temelleri üzerine düşünce yapısını geliştirir. Özgür olmayan bir düşünce ortamında bu temel prensipler gelişim gösteremezler. Ahlak eğitimi de ancak bu şartlar sağlanırsa çocuğa verilebilir ve amacına ulaşabilir. Ahlak eğitiminde disiplin sağlamak amacı ile kişiliği himaye altına almaya çalışan bir yol izlemek doğru değildir. Çocuğun içinde bulunduğu ortam farklı görüşlere ve düşüncelere açık olmalıdır ki kendi yetersizliğini görebilmesi açısından önemlidir. Adil olma durumu olan aile ve toplumda ahlak eğitimi olumlu sonuçlar göstermiştir. Çünkü adil olan toplumda demokratik kurallar geçerli olacak ve kişinin kendisini ilgilendirdiğini düşündüğü konularda aktif olacaktır.

8.1. Din Eğitimi Bilimi

Ailede verilen eğitim, eğitime başlamanın temeli olarak kabul edilir. Çünkü burada verilen eğitim bireyi tüm yönleri ile ele alır ve geliştirir. Bu yönlerin içinde hiç tartışmasız olarak kabul edilen bir diğer eğitim boyutu ise din eğitimidir.

“Aile, ne kadar sağlam olursa dini eğitimin temeli o kadar güçlü olur. Çünkü: dini eğitimin başlangıcında sevgi tecrübesi yer almaktadır” (Önder, 2009: 34). Hz. Muhammed (s.a.v.)’in kendi terbiyesinde yetiştirdiği çocuklara öncelikli olarak verdiği ahlak eğitimini de sevgi temeline dayandırmış olduğunu biliyoruz. Çünkü O’nun eğitim anlayışı sevgi ve merhamet temelleri üzerinedir. Bu bağlamda verilen eğitim sırasında ailenin de rolü büyük olacak ve etkili öğrenme sağlanmış olacaktır.

Bireyin ailesinde almaya başladığı eğitimde her yönüne hitap etmesi olarak belirtilen durum; dil gelişimi, taklit ortamı, rol öğrenimi, ailenin yapısı ve etkileşimi şeklinde belirtmek yeterli olacaktır. Bireyin gelişimi sürekli olmak üzere bir bütündür. Bu gelişimin ilk basamaklarında hızla ilerleme görülür. Dil gelişimi de bu süreçler içerisinde özel bir yere sahiptir. Çocuğun doğduğu andan itibaren kalıtsal özellikleri de etkili olmak üzere çevre ile iletişim kurmaya başlaması önemlidir. Çünkü bu süreçte öğrenilen her şey toplumda kendisine yer bulmasını da sağlayacaktır. Din eğitiminde kullanılan din dilinde ki bazı kavramların soyut olması bu bağlamda zaman zaman zihinde oturtulamaz. Soyut dönemin geçirilmesinin ardından gelen yeni bir yaş sürecinde bu kavramlar daha fazla anlamlı hale gelecektir. Bu durumların hepsine bakıldığında belli kavramlarda dâhil olmak üzere dini duygularında bu erken yaşlarda başladığı noktasına ulaşılır. Dini bilgilerin aile içinde verilmeye başlanması da din eğitiminin de başladığını gösterir.

Eğitimin hangi yönünden bakılırsa bakılsın çocuğun toplumdaki ve kültürden ayrı bir eğitim alması düşünülemez. “Aile eğitimi ve dolayısıyla ailede dini eğitimi iki boyutta ele almak gerekir. Birinci boyutu, eğitimin kasıtlı olarak davranışı geliştirme oluşundan hareketle açıklayabiliriz. Aile içi din eğitiminin ikinci boyutunu ise eğitimin daha geniş anlamı olan “kültürleme” veya “sosyalleşme” kavramları ile açıklamak mümkündür” (Tosun, 2005: 160). Kültürleme bireyin sahip olduğu kültürel değerlerin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasıdır. Bu da insanoğlunun kültürün hem kurucusu hem de uygulayıcı olduğunu gösterir. “Sosyalleşme adı altında bir insanın kendi yaşam sürecinde normlar, değerler, roller ve sembol sistemlerin benimsendiği her

süreç anlaşılabilir. Buna mukabil alt kültür, kültüre özgü becerilerin kabulünü amaçlar” (Önder, 2009: 69).

Kültürleme sürecinde dini geleneklerde uygulanıp gelecek olan nesillere aktarıldığı görülür. Dini alışkanlıklar toplum ve millet için vazgeçilmez bir unsurdur. O milletin tarihi ve dili kadar önemli bir kültür unsurudur. Buna göre de dini eğitim kültürel bir unsur olup diğer kültürlerle de etki eden bir yapıya sahiptir. Dini eğitim verilmeye çalışılan bireyde eksik ya da yanlış verilmiş olan bilgilerin doğruları ile yer değiştirmesi ve bu eksikliklerin giderilmesi sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde dini kavramların içi doldurulmuş ve inanç sağlanmış olacaktır. Çünkü dini bilgi insanlar tarafından sorgusuz sualsiz olarak kabul edilmeye açıktır. “Beyza bilgin bütün bu görüşleri kucaklar mahiyetteki bir yaklaşımla din eğitimi bilimi açısından dinin “... insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O’nun tarafından kuşatılışı şeklinde tanımlanabileceğini ortaya koymuştur” (Tosun, 2005: 11).

8.1.1. Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem: Hikâye

“Din metafizik bir alandır ve dini konular genelde inanmaya dayalı, soyut konulardır” (Akıncı, 2001: 20).

Bu durum din öğretiminin gerçekleşmesi için farklı teknik ve yöntemlerin kullanılmasını gerekli kılar. Din eğitimi için kullanılacak olan temel materyal de Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an-ı Kerim’de geçen hikâyelerin genellikle kısa ve özlü oluşu ile öğrenene kolaylık sağladığı görülmektedir. Kutsal bir kitap olması düşüncesi ile doğrudan inanma eylemini gerçekleştirmeye yöneliktir. Kur’an-ı Kerim’de geçen ifadelerin soyut olmasından kaynaklı olarak çocukların gelişim düzeylerine uygun olan kısımlar seçilerek verilmek istenilen bilgiler aktarılmaya çalışılır.

Bireylerin gelişim düzeyleri bizlere onların zihinsel, fiziksel ve duygusal özellikleri hakkında bilgi verir. Bu durumda her bireyin farklı ihtiyaçları olduğunu gösterir. Gelişim dönemlerinde bazı kritik süreçler bulunur. Bu kritik süreçler içerisinde verilmek istenilen eğitim verilemezse ileriki dönemlerde verilecek olan eğitimlerin sağlıklı bir şekilde oturtulması durumunu da zorlaştıracaktır. Hatta bazen bu kritik süreçler içerisinde verilemeyen eğitim ileriki zamanlarda hiç verilemeyecek bir hal alacaktır. Din eğitimi ile ilgili eğitimlerin daha çok okul öncesi dönemde verilmesi gerektiği vurgulanır. Verilecek olan bu eğitim ilk önce ailede başlar.

“Çocuğun soyut düşünebildiği dönem 12 yaşından itibaren başlar. Daha önceki dönem somut düşünme çağıdır. Çocuğun 12 yaşından evvel soyut kavramları anlaması çok zordur. Dini kavramların soyut olması da bu dönemde algılanabilmesini zorlaştırmaktadır” (Akıncı, 2001: 24).

Çocuklara 12 yaşından evvel verilmeye çalışan din eğitimi soyut kavramlar içereceğinden dolayı okul öncesi döneminde olan çocuklara etkili bir öğrenmenin sağlanması için anlatılanların somutlaştırılması gerekmektedir. Bu durumda hikâyelerin somut bir şekilde anlamlandırılmalarından kaynaklı olarak etkili öğrenmeyi sağlayacaktır. 6-7 yaşına kadar olan süreçte çocuklarda öğrenme hızının en üst düzeye ulaştığı dönem olarak görülür. Çünkü bu dönemde çocukta duygusallık ve taklit yetenekleri öğrenmede çok sık görülür. Bu yaşlarda çocuklara anlatılacak olan hikâyeler onların duygusal yönlerine hitap etmiş olacak hikâyelerde geçen şahısların yaptığı davranışların taklit edilmesine sebep olacak ve çocuk bu davranışı öğrenmiş olacaktır. Bu sebeplerden dolayı çocuklar için uygun olan hikâyeler seçilmeli ve onlara taklit etme imkânı sağlanmalıdır.

Öğretimde kullanılacak olan materyallerin seçimlerindeki uygunluk öğretimin etkin bir şekilde sağlanması ve hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırır. “Hikâyeler, çoğunlukla gerçek hayatı aksettiren örneklerdir. Hikâyelerle anlaşılması zor konular, kapalı problemler ve soyut kavramlar göz önüne getirilerek tablolaştırılır” (Akıncı, 2001: 32). Bu sebepten dolayı akılda kalması kolay olan hikâyeler karmaşık gibi görünen durumların zihinde tablolaştırılmasını sağlayarak somut bir hale getirilmesini destekleyecektir. Hikâyelerin kurgusunda kullanılan anlatım, orada geçen iyi davranışların çocuklar tarafından özendirilmiş olmasına ve bu davranışın taklit edilmesine olanak sağlayacaktır. Çünkü çocuklara anlatılan hikâyelerdeki ana fikir onlar için gerçek olan doğrular olarak kabul edilir.

Çocukların 7 yaş dolaylarında taklit ve özdeşim yoluyla öğrenmeyi gerçekleştirdikleri görünür. “Taklit; öğrenme adayı olan çocuğun çevresinde ve yakın kişilerde algıladığı davranışları benzeterek yapmaya çalışmasıdır. Özdeşim; bir kimsenin çocukluk döneminde beğendiği bir yetişkinin davranışlarını adeta farkında olmaksızın taklit ederek toplum içinde kendine özgü toplumsal rolleri öğrenmesi, kendini başkalarıyla bir tutması, taklit ettiği davranışları kendi davranışı haline getirmesidir” (Akıncı, 2001: 34). Taklit edilecek olan bir davranış şayet sevilen bir kişi

tarafından yapılıyorsa öğrenmede çok daha fazla etkililik kazanacaktır. Özdeşim kurma sürecinde ise çocukta davranışlar arasında duygusal yönden bağ kurma durumu görülecektir.

8.1.2. Din Öğretiminde Hikâyelerin Yeri ve Önemi

Büyüme çağındaki çocuklar için masal ve hikâyelere karşı olan ilgileri yadsınamaz bir gerçekliktir. Din eğitimi verilirken de bu gerçeklikten yararlanılması öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkiye sahip olur. Çünkü bu gerçeklik çocuklarda dini hayal gücünün ve manevi hissin de uyandırılmasını sağlayarak keşfedilmesi gereken yeni bilgilerin olduğu düşüncesine doğru yönlendirmiş olacaktır.

“Hikâye etme temsil edilen bir gerçekliktir. Bu sırada eğitici ve dinleyici arasında kuvvetli bir ilişki kurulur. Dinleyicilere bilmediği alanlarla ilgili bilgi verilir. Hikâyeler aslında dini bir süreçtir” (Önder, 2009: 41).

Çocuklara din eğitimi verirken kullanılacak olan dilin etkinliği de çok önemlidir. Öğretilecek bir konu ile ilgili öncelikle çocukla kurulacak olan iletişimin uygunluğu kontrol edilmelidir. “Hikâyelerin din öğretimine en önemli katkılarından birisi de din dilinin gelişmesidir” (Akıncı, 2001: 53). Çocuklara din ile ilgili bilgiler verilirken din dilinin de doğru ve yerinde kullanılması gerekmektedir. Çünkü henüz okul öncesi çağı çocukları somut dönem içerisinde olup günah, sevap, sabır, kutsal gibi kavramları algılayamazlar. Bu kavramlarda çocuk tarafından somut olarak düşünülür. Bu da anlatılmak istenen durumun yanlış anlaşılmasına sebep olabilir. Bu durum bize dini terimler hakkında eksik ya da yanlış olarak bilinen kavramların eğitimde etkinlik sağlayamayacağını göstermiş olacaktır. Çünkü verilmeye çalışılan din eğitimi büyük ölçüde çocuğun dil yeteneğine bağlıdır.

Dini kavramların soyut olması ve çocuklarda en az 11-12 yaşa kadar soyut düşünebilmenin tam olarak gelişmemiş olmasından doğan problemler görülebilir. Düşüncelerde ve dil eğitiminde somuttan soyuta doğru ilerlemeye çalışan çocuklara bu konuda yardım edilmeli ve bu süreci sağlıklı atlatmaları sağlanmalıdır.

Kur'an-ı Kerim ve hadisler anlatılan hikâyelerde ayrıntılara yer vermez. Daha çok anlatılan olay ve verilmek istenilen mesaj ön plana çıkarılır. Anlatılan her bir hikâyede farklı duygulara dokunuşlar görülür. Örneğin Hz. Musa ile ilgili anlatılan birçok hikâye bulunmakta olup her hikâyede farklı yönler değinmeler görünür.

Hikâyelerde geçen olaylarda kötü insanların yaptığı davranışları sonucu onların Allah (c.c.) tarafından gördükleri muameleler bu durumdan ibret almayı, iyilik için yapılan davranışların da yine onun tarafından ödüllendirileceği düşüncesi çocukta davranışa teşvikin canlı tutulmasını sağlar.

Kur'an-ı Kerim'de kullanılan kıssalar insanlar için öğüt niteliği taşır ve öğreticidir. Kısa ve net ifadeler içerir. Böylece okuyan herkes burada kendisi için bir şeyler bulur. Hikâyelerde kullanılan geçmiş zaman dili Kur'an-ı Kerim'de de kendisini gösterir. Daha evvelden yaşanmış olan olayların insanlara bildirilmesi ve bunlardan ders almaları gerektiği üzerinde durulur. Bu konu ile ilgili ayet şudur: "Ey Muhammed biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel şekilde anlatıyoruz" (Yusuf 12/ 3). Geçmişten ders alma ve aynı hatalara düşmemeyi öğütleyen ayet olarak karşımıza çıkar.

9.1. Rehberlik

9.1.1. Öğrenciyi Tanıma

Öğrencileri her yönü ile tanıma onlara verilecek olan eğitimlerin ne şekilde olması konusunda yol gösterici bir ışıktır. Böylece ona karşı verilen eğitim tam olarak yerine ulaşmasını sağlar. Her birey kendisine has özellikler ile donatılmış olmasından dolayı eğitimcinin bu özelliklere uygun şekilde eğitim vermesi kolaylaşacaktır. Eğitimcinin öğrencilerini tanıırken sosyo-ekonomik durumu dâhil olmak üzere sağlık durumu ve ailesi hakkında da bilgi sahibi olması gerekir. Böylece her öğrencinin derinlemesine tanınması sağlanmış olur.

Hz. Muhammed (s.a.v.) seslenmek istediği kimselere onların bölgelerine ait olan kelimeler seçerek yönelmiştir. Hatta bazı tanımadığı bölgelerde konuşmalar yapacaksa onların lehçeleri ne ise o şekilde konuşmalar yaptığı görülür. Habeşilerle konuşurken onların konuştuğu dilden hangi kelimeleri biliyorsa onlarla hitap etmeyi uygun buluyordu. Bu yaklaşımı da karşılıklı ilgi ve samimiyeti o ölçüde diri tutmaktadır.

Eğitimciler, öğrencilerinin bildiği özelliklerine uygun olarak onlara görevler vermelidir. Böylece öğrenciye görelilik ilkesi ihmal edilmemiş ve çocuğun verilen görevi en iyi şekilde yapmasına da destek olmuştur. Bu durum ile ilgili olarak Hz. Enes (r.a.) tarafından aktarılan bilgiler önemlidir ve şu şekildedir; "Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Ümmetimin fertleri arasında ümmetime karşı en çok merhametli olan kimse Ebu

Bekir'dir. Onlar içinde Allah'ın emri hususunda en çok titiz olanı Ömer'dir. Haya cihetiyle en şiddetli olanı Osman'dır. (Davalarda) en isabetli hüküm vereni Ali'dir. Helal ve haramı en iyi bilen Muaz İbn-u Cebel'dir. Ferâizi en iyi bilen Zeyd İbn-u Sabit'tir. Kur'ân okumasını en iyi bilen Übey İbn-u Ka'b'dır. Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini Ebu Ubeyde İbn-u'l-Cerrâh'dır. Ebu Zerr'den daha doğru sözlü olan birini ne gök gölgeledi, ne de yer taşıdı. O, vera da Hz. İsa (a.s.) gibiydi. Hz. Ömer (r.a.) (haset etmişçesine): "Yani biz bu hasletin onda olduğunu kabul edecek miyiz?" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "Evet. Bu hasletler onda var." buyurdu" (Tirmizi, Menakıb/ 3793).

9.1.2. Öğrencilerin Durumlarına Göre Eğitim

Eğitimin eğitilen çocuğun fiziki yapısı, becerileri onun yetenek ve psikolojik durumuna göre verilmesi öğrenci merkezli eğitim anlamına gelmektedir. Çocuktan hareket ederek eğitimin verilmesi gerektiği henüz pedagoglarca yeni keşfedilmiş olan bir sistemdir. Klasik eğitim sistemi olan öğretmen merkezli olan uygulama yerini giderek öğrenci merkezli eğitime bırakmaktadır. Bu sistemin temeli öğretimin bireyselleştirilmesi ilkesine bağlıdır. Böylece her öğrencinin ilgi, yetenek, beceri ve zekâlarına uygun bir yaklaşım geliştirilir. Bu da her yaş grubunda olan öğrenciye farklı yaklaşılması gerektiğini gösterir. Çünkü çocuklar aynı yaşta da olsalar ilgi, yetenek, beceri ve kabiliyetleri birbirinden farklıdır. Çoklu zekâ teorisine göre matematiksel zekâsı gelişmiş olan bir öğrencinin sözel zekâsının gelişmediği ya da işitsel zekâsının çok gelişmiş olduğu görülür. "Eğitim, insanda var olan kabiliyetlerin meydana çıkarılması ve geliştirilmesi faaliyetidir. Bu açıdan eğitim faaliyetlerinin hareket noktası çocuktur. Çocukta kabiliyet olmazsa eğitim neyi geliştirecektir. Eğitimde çocuktan hareket ilke olarak ortaya atılınca insanlar bu duruma bir devrim gözüyle bakmıştır" (Bilgin, 1987: 126).

Hz. Muhammed (s.a.v.) eğitim metodunda bazı tekniklere oldukça önem vermiş ve sahabelerine kendi ilgi, yetenek ve becerilerine uygun ihtiyaç ve psikolojik durumlarına göre eğitim vermeyi tercih etmiştir. Hatta öyle ki bazen sorulan aynı soruya Hz. Muhammed (s.a.v.)'in onların ihtiyacının ne olduğunu bildiğinden dolayı farklı cevaplar verdiği görülmüştür. Bir soruya farklı cevaplar verilmesi onun birden fazla doğrusu olduğu anlamına gelmemektedir. Burada ki asıl amacın cevaplarla ihtiyaçlara ve ilgilere hitap edebiliyor olmasıdır. Bu durumu "İman nedir?" sorusuna verdiği farklı cevaplara bakılarak görebiliriz.

Cibril hadisinde Cibril'e yaptığı iman tarifi: "İman; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanman, kadere iyisiyle kötüsüyle iman etmendir" (Müslim, Ebu Davud/ 148).

İbn-i Abbas ise şöyle aktarır; Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle dedi: "İman, cennete, cehenneme, hesaba, mizana ve iyisiyle kötüsüyle kadere iman etmendir" (Taberani, El-Mu'cemu'l-Kebir/ 179).

Rabia kabilesinden olan temsilcilere ise şöyle demiştir: "İman nedir bilir misiniz?", "Allah ve onun Rasûlü onu en iyi bilir.", "Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de onun kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, orucunu tutmak ve elde ettiğiniz ganimetin beşte birini vermenizdir" (Buhârî, 2003: 156).

Bir adam ise sordu: "Ey Allah'ın Rasûlü, iman nedir?", "Yaptığın iyilikten haz duyarsan, yaptığın kötülükten üzülürsen sen imanlı bir Mü'minsin." Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İman; kalp ile bilmek, dil ile söylemek, erkânları ile amel etmektir" (İbn-i Mace: 6).

Amr b. Abese (r.a.) "İman nedir?" diye sorunca şöyle demiştir: "Sabır ve hoşgörüdür. Ibn-u Mes'ud (r.a.) der ki; "Sen bir cemaate akıllarının almayacağı bir şey söylersen mutlaka bu bir kısmına fitne olur" (Buhârî, Mukaddime, 2003: 5).

Bütün bu hadislerden anlaşıldığına göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) bir konu hakkında belirlenmiş kalıplarda düşünmediği ve karşısındaki insanın ihtiyaçları doğrultusunda cevap verilmesi gerektiği şeklinde davranmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eğitimde kullandığı kimi öğrenme yöntemlerinden hariç uyguladığı bazı metotların olduğu da bilinir. Bu metotlar; etkin dinleme metodu, ikna metodu, kıyas metodu ve motivasyon metodudur.

Etkin Dinleme Metodu: Öğrenen ve öğreten arasında ki iletişim bağı en güzel sağlayan bir başka durum da etkin dinlemedir. Eğitimci tarafından öğrencinin söylediği şey kabul görmese bile onun sözlerinin bitmesini beklemek gerekir. Bu yaklaşım onun hevesini kırmadan yol göstermeye heveslenmesini sağlamaktır. Onun anlattıklarını sonuna kadar dinleyip sorun teşkil eden durumu kendisinin görmesini sağlamalı ve çözümü kendisine buldurmak asıl hedeftir. Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine soru

sormak isteyen gençleri dinlerken onların konuyu çok uzatarak anlatmasını hoş görmüş ve sözlerinin bitmesini beklemiştir. Çünkü o gençlerin bu problemi anlatırken belki bu şekilde çok daha fazla çaba harcadıklarını düşünmektedir.

İkna Metodu: Bir eğitimcinin eğitim verirken dikkat edeceği en büyük özelliklerden biri de eğittiği öğrencilerinin ikna edilebilmesidir. Eğer bir eğitimci ikna metodunu düzgün bir şekilde yapamazsa bu öğrenciler üzerinde güvenilirliğini kaybetmesine sebep olabileceği gibi öğrencilerin de onun aktardıklarını dikkate almamalarına sebep olur. Bir eğitimcinin eğitim verirken akıl ve mantık ilkeleri dâhilinde öğrencilerinin aktarılanları akıl süzgecinden geçirerek kavramalarını sağlar. Eğer bu şekilde bir ikna metodu kullanılmazsa, öğrenci sadece verilen salt bilgiyi eleştirmeden kabul ederse de gerçek bir eğitim sağlanmamış olur. Çünkü böyle bir bilgi kalıcı olmadığı gibi uygulanabilirliğini de yitirmiş olur.

Kıyas metodu: Eğitimde uygulanması gereken ve önem arz eden yöntemlerden birisi de kıyas metodudur. Eğitim verilenlerden asıl beklenen şey bildikleri ile bilmediklerini kıyaslayıp gereksiz olan bilgilerin atılarak salt hale gelmiş olan bilgi ile daha çok problemlere cevap bulabilmesidir. Eğer gerek duyulursa öğreticinin bu metodu uygulamalı olarak öğrenene uygulaması gerekir.

Motivasyon metodu: Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eğitilecek olan sahabelerini çok iyi bir şekilde motive ettiği bilinmektedir. Tam bir motivasyonun gerçekleşmesi için yapılan her davranışın sonunda neyle karşılaşacağını eğitilen insanın bilmesi gerekmektedir. Örneğin ibadetlerini tam yapan birinin cennet ile mükâfatlandırılacağı yasaklanan işleri yapanların da cehennem ile cezalandırılacağı konusunda bilgilendirmeler yapılırdı. Bu davranışlar aynı zamanda eğitimde motivasyonun örnekleri olarak kabul görmektedir.

Motivasyon metodunun uygulanması için de öğrenenin ihtiyaçları belirlenmeli ve öğretene ihtiyaçlar doğrultusunda bilgi aktarması öğütlenmelidir. Bu ölçüler dâhilinde gidilirse metot uygulanmış olmakla birlikte kişi de ihtiyacı olan bilgiye ulaşmış olur.

Motivasyon metodunun uygulanabilirliği için geçerli olan bazı yöntemler bulunur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz;

- İlgi ve Merak: Eğitilecek olan kişiye verilen bilginin öncelikle onun ilgisini çekmesi ve onda bu bilginin öğrenilmesi için merak uyandırılması gerekir. Bu yüzden bir konu anlatılıyorsa öncelikle onların merak edeceği noktalar bulunmalı ve ilgilerini çekmeleri sağlanmalıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir konuyu aktarırken öncelikle sahabelerin ilgilerini çekecek ve onları öğrenmeye teşvik etmeye yardımcı olacak, meraklarını gidermek için kıssalar ve hikâyeler anlatırdı.
- Doğru Davranışı Pekiştirme: İstenilen bir bilginin kişide kalıcı hale gelmesi ve ona kazandırılması ya da istenmeyen bir davranışın söndürülmesi pekiştirme ile sağlanır. Eğitim psikolojisinde bu durum güdülenme olarak geçer. Uygun pekiştireç kullanılması beraberinde ödül ve ceza metodunun uygulanmasını da getirir. Bu ödül ve ceza olası bir müdahale yöntemidir.

İyi bir eğitimci öğrenenden bazı konularda sözler de alabilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bazı durumlarda sahabelerinden sözler aldığı görülmüştür. Bu durumu günümüz eğitime zerk ederek öğretmenlerin öğrencilerinden kimi durumlarda derslerine daha güzel bir şekilde çalışmalarını için öğrencilerinden sözler alabileceğini de bize gösterir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in öğrencileri motive ederken kullandığı teknikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Söz alma.
- Cennetle müjdeleme.
- Cehennem ile korkutma.
- Barış ve dostluğun önemini vurgulama.
- Birlik ve beraberlik vaat etme.
- Dünya başarısını müjdeleme.
- İyilik ve güzellikle yönlendirme.
- Dualar etme.
- Mükâfat ve ödül verme.
- Sahabeleri övme, teşvik etme.
- Güzel ve hoş işleri/davranışları övme.

9.1.3. Tedrici (Aşamalı) Eğitim

Eğitimde asıl olan öğrenenlerin hedeflenen kalıcı bilgi ve beceriye ulaşmalarının sağlanmasıdır. Bunu sağlayabilmek için uygulanan bir başka yol ise onlara aşamalı olarak bilgilerin aktarılmasından geçer. Verilmesi gereken bilgiler toplu halde verilmek yerine aşama aşama verilirse daha sağlıklı bir eğitim modeli seçilmiş olur. Toplu halde verilmiş olan bilgiler eğitime çalışılan kimselerde oturmadığından dolayı sadece zaman israf edilmiş olacaktır. Anlayamayan öğrencide ise öğretilmek istenilen konudan uzaklaşmalar başlamış olacaktır. Zaten eğitimin temeli hedeflenen bilgiye ulaşılmanın sağlanmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'in de aşamalı olarak inmiş olması bize bunu gösterir. Öyle ki Kur'an-ı Kerim'in indiği dönemde henüz yazı yokken ezber tekniği kullanılmaktaydı. Bundan dolayıda kutsal kitap önce ayetler şeklinde daha sonra sureler şeklinde inerek bir araya toplanmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere kolaydan zora doğru aşamalı bir işleyiş söz konusudur. Allah (c.c.) bu konuda şöyle buyurur: "Kur'an-ı Kerim'i insanlara ağır ağır okumaları için, bölüm bölüm indirdik ve onu gerektiğinde indirdik (iyice anlayabilmeleri ve kolayca tatbik edebilmeleri için)" (İsra, 17: 106).

Hz. Muhammed (s.a.v.) kendi eğitiminde de tedrici-aşamalı bir yöntem izlemekteydi. Yeni bir şey öğretirken bu öğrenilen şeyin kalıcı olması için aşama aşama öğretirken giderdi. Bu peyderpey öğretim ile kalıcı olduğunu görmüş ve kolaydan zora doğru gidildiğinde öğrenmenin tam olarak gerçekleşmiş olduğunu görmüştür.

9.1.4. Dil Öğretiminde Teşvik

Çocukların gelişme dönemlerindeki belli süreçlerde öğrenme hızı farklıdır. Dil öğrenimi süreci başladığı zamanlar (1-3 yaş arası) çocukların genellikle işittikleri sesleri taklit ederek, yansıma sesleri ve tekrarlı olan kelimeleri rahatlıkla söyleyebildikleri görülür. "Toplumda madde ve kavram olarak her şey dilde vardır. Kültürel ve tarihi miras ancak dil aracılığı ile yeni kuşaklara aktarılır. Dil, kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi, hazinesi ya da sözlüğü gibidir" (Güvenç, 1984: 56). İlerleyen gelişim dönemlerinde ise bu dil gelişiminin gittikçe oturduğu görülür. 7-9 yaşlarına doğru çocuklar çok daha fazla kelimeler kullanarak daha hızlı konuşma eylemi gerçekleştirirler. Öğrendikleri yeni kelimeler ile zihinlerinde tabloştırdıkları masal ve hikâyeleri çevresindeki insanlara anlatmayı sevip bundan hoşlandıkları görülür. Çünkü yaptıkları bu eylemler çocukların etrafındaki kişiler tarafından takdir edilmelerini ve

övlmeleri sağlar. Çocukların bu özelliklerinden faydalanarak onların dil gelişimine destek olunmalıdır.

“Konuşma yanlışları konusunda çocuklar zorlanmamalı, onların doğal anlatım biçimleri bozulmamalı ve o yönde gelişmeleri sağlanmalıdır” (Ercan, 2000: 23).

Çocuk anlamadığı şeyleri ya da yeni öğrenmek istediğı bir konu hakkında bolca soru sorma eğilimi içerisindedir. Soru sorma eylemi zaman zaman aile içinde zaman zaman da arkadaşlar arasında gerçekleşir. Çocuğun bir konu hakkında yanlış bildiğı şeyler hakkında onlar susturulmamalı ve bu yanlışın düzeltilmesi gerekir. Bu yaklaşım ise aynı zamanda özgür düşünce ortamını da destekler. Özgür düşünce ortamı oluşturulmamış ve sorular sormasına fırsat verilmemiş olan çocuklar bu süreçte yaşadığı olumsuz durumları hayatının her anında yaşamaya mahkûm edilir. Bu şekilde yaklaşmış olan çocuklar duygu ve düşüncelerini de etrafa anlatmada başarısız olurlar. Sürekli susturulmaya çalışılan çocuklarda içe kapanma durumu da görülmeye başlanır. Bu durumu en iyi açıklayan örneğin ise özgüveni oturmuş ve susturulmamış olan çocukların sesli okuma yapma davranışında daha istekli olurken, susturulmuş ve özgüveninde zedelenmeler olmuş olan çocuklarda sessiz okuma davranışının başladığı görülmüştür.

“Dini bilgilerin, soru-cevap şeklinde ezberletilmesi, çocuğun bu alandaki kabiliyetlerini geliştirir. Ona bir dini kelime hazinesi temin eder. Tıpkı ezberletilen çarpım tablosunun sayı hazinesi temin etmesine benzer. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta bu bilgilerin kuru bir ezber ve taklit seviyesinde kalmamasıdır” (Selçuk, 1991: 135).

Toplumda iletişimin en güçlü unsuru dildir. Çünkü farklı olan birçok toplum ile iletişimi sağlayabilmek için dil öğrenmek şarttır. Bu durum günümüz eğitimde de oldukça büyük bir yer tutarak yoğun bir şekilde dil eğitimi verilmektedir.

İnsanlar arasındaki iletişimin en temel unsuru dildir. Farklı toplumlar arasındaki iletişimi dil bilen insanlar sağlar. Günümüz eğitim sistemindeki en değişmeyen unsur dil eğitimidir. Böylece dil öğrenen bir toplum yetişmiş olacak ve iletişim daha güçlü bir hale gelecektir. Bu konuya Hz. Muhammed (s.a.v.)’in de fazlaca eğildiğı görülmektedir. Konu ile ilgili rivayet edilene göre Hz. Muhammed (s.a.v.) Zeyd b. Sabit’e İbrance öğrenmesini tavsiye etmiştir. Zeyd İbn-u Sabit (r.a.) şöyle aktarıyor: "Rasûlullah (s.a.v.)

bana emretti, ben de onun için, Süryanice (veya Yahudi) yazısını öğrendim. Şöyle demişti: "Allah'a yemin olsun, ben yazı işimde Yahudi'ye emniyet edemiyorum!" (Zeyd) der ki: "Allah'a yemin olsun bir ayın yarısı geçmeden, o yazıyı öğrendim. Rasûlullah (s.a.v.)'ın onlara olan mektuplarını yazıyor, onların gönderdiklerini de ona okuyordum" (Buhârî, Ahkam, 2003: 40).

Hizmet Muhammed (s.a.v.)'in de bir tüccar olması ve civar toplumlarla iletişim kurmasından dolayı onların dillerine ait olan kavramları öğrenerek o şekilde hitaplarda bulunuyordu. Bu konu ile ilgili bilinen rivayeti ise Ümmü Halid (r.a.) şöyle aktarıyor: "Babamla birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'a gitmiştim. Üzerimde sarı bir gömlek vardı. Rasûlullah (s.a.v.) "Seneh, Seneh" buyurdu." Bu kelimenin Habeş dilinde güzel anlamına geldiği bilinmektedir" (Buhârî, Edeb, 2003: 17).

10.1. Disiplin

Disiplinin amacı bireye belirtilen alışkanlıkları kazandırarak onun kendisi ve çevresi ile uyum içinde yaşamını kolaylaştırmaktır. "Disiplin; bireylerin içinde yaşadıkları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin tümüdür" (Oğuzkan, 1981: 34) olarak tanımlanmaktadır.

Her çocuğa ayrı bir disiplinin oluşturulması gibi bir durum söz konusu değildir. Var olan disiplinlere bağlı olarak çocuklar eğitilir ve bu kurallar öğretilir. Ev içi disiplin, okul disiplini, toplum disiplini gibi ayrımların yapılması ve çocuğun bu şekilde öğrenmesinin sağlanması onun topluma ayak uydurmasını sağlamış olacaktır. "Hiçbir disiplin yöntemi çocuktan önemli olmamalıdır. Çocuk disiplin için değil disiplin çocuk içindir. O, çocuğa yararlı olduğu sürece uygulanır ve bir değeri olur. Aynı ateşle oynadığı, kalabalık trafiğe koştuğu, iyice yüzme öğrenmeden derin sulara atıldığı zaman hürriyetin çocuğa faydası düşünülemez. Toplum kurallarına uyma, zamana uyma, günlük yaşama düzenine, temizlik kurallarına uymada bu cümledendir. Çocuk büyüdükçe kendine anlamsız gelse de bu düzene bu kurallara uyması gerektiğini öğrenecektir. İyi bir disiplin çocuğu tedbirsizliklerden korur. Seçim yapmadığı durumlarda da onu karar verme sorumluluğundan kurtarır" (Bilgin, 1987: 126).

Eğitimin başladığı yer olan aileye karşı çocuğun kimi disiplinleri benimsemesi gerekir. Böylece aile içinde olabilecek olan huzursuzluklar giderilmiş olur. Aile içinde çocuğa verilmeye çalışılan disiplin eğitiminde aile bireylerinin tutarlı olması gerekir.

Annenin izin vermediği bir davranışa baba izin verirse çocuk hangisine göre hareket etme noktasında zihinsel bir karmaşa yaşayacaktır. Bu konu ile ilgili ailenin tutarlı davranması eğitimin hedef davranışlara ulaşmasını sağlayacaktır. Örneğin; “Çocuğun büyüklerin odasına girmek için izin istemesi, büyüklerden önce bir yere oturmaması, yemeğe başlamaması, onlarla nezaket dışı kelimelerle konuşmaması, onları isimleriyle çağırması, esnediği, öksürdüğü, aksırdığı zaman ağzını eliyle kapatması, büyüklerin yüzüne karşı ayaklarını uzatmaması, selam vermeyi öğrenmesi vs. zaman içinde çocukların anne babaları ile birlikte yaşarken öğrenecekleri disiplinlerdir” (Bilgin, 1987: 126).

Hiz. Muhammed (s.a.v.) döneminde ise bizzat kendisi tarafından verilmeye çalışılan disiplin ile ilgili anlatılan örnek Ebu Hureyre (r.a.) tarafından şöyle aktarılır; “Hz. Peygamber (s.a.v.) bir mecliste topluluğa bilgi verirken, çöl halkından bir kimse geldi ve "Kıyamet ne zamandır?" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) konuşmasını sürdürdü. Topluluğun bir kısmı, "Ne söylediğini duydu ama söylediği şeylerden hoşlanmadı." dedi. Bir kısmı da, "Hayır ne söylediğini duymadı." dedi. Sonunda konuşmasını bitirdi. "Nerede o?" diye buyurdu. Adam: "Buradayım, Ey Allah'ın Rasûlü", "Emanet kaybedildiğinde kıyametin kopmasını bekle!" buyurdu. "Emanetin kaybedilmesi nasıl olur?", "İş, ehil olmayana verildiğinde, kıyametin kopmasını bekle!" buyurdu” (Buhârî, İlim, 2003: 54).

Bu rivayet edilen hususa bakıldığında ise eğitimcinin bir şey öğretmek için başladığı sözün öğrenen kimseler tarafından kesilmesi doğru bulunmamaktadır. Aynı zamanda konu ile alakalı olmayan soruların da sorularak anlatıcının dikkatinin dağıtılmasının da hoş bir davranış olmadığı görülür. Hiz. Muhammed (s.a.v.)’in susmayı tercih etmesi de bu davranışta bulunan kişinin yaptığı hatayı kendisinin görmesini sağlamaktır. Böylece kişi kendi kendisini disipline edecektir.

10.1.1. Eğitimde Ödül Vaad Edilmesi

Eğitim de ödüllendirme metodunun uygulanma amacı; öğrenende hedef davranışın kalıcı olarak sağlanmasını ve onun eşliğinde diğerlerini de teşvik etmeyi başarmaktır. Maddi ve manevi şekilde ödüllendirmeler yapılabilir. Maddi olarak verilecek olan ödüllerde eğitilecek olan kimse bir çocuksa istediği bir oyuncak alınabilirken manevi olarak verilebilecek olan ödül ise görevinin karşılığında ona sarılmak ve sevgi göstermek ya da takdir etmek olabilir.

Öğrenilmesi istenilen davranışın yapıldıktan sonra hangi ödül ile ödüllendirileceğini bilmesi kişiyi motive eder, ilgiyi artırır ve öğrenmeyi de hızlandırır. Ubade b. Samit vaad edilen ödül ile ilgili olarak şöyle aktarmıştır; "Kim Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına, O'nun bir olduğuna, şeriki olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna, İsa'nın da Allah'ın kulu ve Rasûlü, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve ruhu olduğuna, cennetin hak olduğuna, cehennem de hak olduğuna şahadet eder ise ameli ne olursa olsun, sonunda Allah onu mutlaka cennete koyar" (Buhârî, Sahîh, 2003: 200).

Bazen basit gibi görünen bir şeyin hayatta karşılığı çok büyük olabilir. Başarılı olan, ödevlerini tam ve uygun olarak eksiksiz bir şekilde yapan kimselere hem bu dünyada hem de ahirette de ödüllendirileceğinin müjdesi verilir. Şayet eğitmenler bu şekilde teşviklerde bulunur ve görevini tam olarak yerine getiren kimseleri ödüllendirirse bu durum diğer öğrenenleri de teşvik etmeye yönlendirecektir.

Ebu Hüreyre (r.a.)'nin ödül vaad edilmesi ile ilgili aktarımı ise şöyledir: "Rasûlullah (s.a.v.) kalabalık bir askerinin katıldığı orduya sefere çıkardı. Askerlere Kur'ân okumalarını tembihledi. Ayrıca teker teker görerek her birine Kur'ân'dan bildikleri yerleri okumalarını tembihliyordu. Derken sıra yaşça en genç birisine gelmişti. Ona: "Kur'ân'dan sen ne biliyorsun ey falanca?" diye sordu. Genç: "Ben, falan falan sureleri ve bir de Bakara suresini biliyorum." Rasûlullah (s.a.v.): "Yani sen Bakara'yı biliyor musun?" diye sordu. "Evet!" cevabı üzerine, "Haydi yürü, seni askerlere komutan tayin ettim." dedi. Askerlerin ileri gelenlerinden biri atılıp: "Yemin olsun, Bakara'yı ezberlememe mâni olan şey, hükümleriyle amel edememek korkusundan başka bir şey değildir?" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) şu tembihte bulundu: "Kur'ân'ı öğrenin ve onu okuyun. Kur'ân-ı Kerîm'in onu öğrenip okuyan ve onunla amel eden kimse için durumu, içi ağzına kadar misk dolu bir kutuya benzetebiliriz. Bu her tarafa koku neşreder. Kur'ân'ı öğrendiği halde, ezberinde olmasına rağmen okumayıp yatan kimse de ağzı sıkıca bağlanmış, hiç koku neşretmeyen misk kabı gibidir" (Tirmizi, Sevabu'l-Kuran/ 2-10) şeklindedir.

10.1.2. Ceza Yöntemi

Ceza metodunun asıl amacı; ilgilide oluşmuş olan istenmeyen davranışları söndürmek ve zamanla bu davranışı yok etmektir. Bu yöntemin uygulama şekli kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlar: maddi ve manevi ceza.

- Maddi ceza; kişinin hız kurallarına uymaması sonucu trafik cezası kesilmesi.
- Manevi ceza ise; hırsızlık yapan bir kamu personelinin kınama cezası alması durumları ile açıklanabilir.

Şayet küçük bir çocuk eğitime çalışılıyorsa ona sert davranmak eğitimde hedefe ulaşmayı kesinlikle durdurur. Bu durum yapılan baskılar içinde geçerlidir. Çünkü baskının olduğu bir ortamda eğitilen çocuk kendisini yeterince ifade edemediği için onun ilgi ve hevesi de zamanla yok olacaktır. Bundan dolayı zamanla meydana gelen kişilik bozuklukları çocukta ikiyüzlülüğe sebep olarak güzel huyların bitmesine, üstün meziyetlerin yitirilmesine sebep olacaktır.

Ödüllendirmenin olduğu hemen her yerde cezanın da olduğu görülür. Ancak bu ceza denilen şeyin dayak olmadığı aşikâr bir gerçektir. Cezadan kast edilen şey kişinin kimi davranışlarının kısıtlanması ve bazı sahip olduğu şeylerden mahrum bırakılmasıdır. Burada da eğitilecek olan bir çocuk ise istenilen davranışı yapmadığı için onu parka götürmekten alıkoyarak cezalandırma yapmış olabiliriz. Örneğin bir sınıf ortamında hatalı davranan bir öğrenci varsa onu kimi etkinliklerden muaf tutarak cezalandırma metodu uygulanabilir.

11.1. Eğitimde Ölçme, Değerlendirme Ve Sınav

11.1.1. Ölçme Tanımı

Ölçme; “Belli bir nesnenin ya da nesnelerin belli bir özelliğe sahip olup olmadığının, sahipse oluş derecesinin gözlenip gözlem sonuçlarının sembollerle ve özellikle sayı sembolleriyle ifade edilmesidir” (Tekin, 2000: 12).

Ölçme; “Bir niteliğin gözlenip gözlem sonucunun sayı ve başka sembollerle gösterilmesidir” (Turgut ve Baykul, 2011: 15) ifadesiyle tanımlanmıştır.

11.1.2. Değerlendirme Tanımı

Değerlendirme; “Ölçme sonuçlarını bir ölçüt (kriter veya referans) ile karşılaştırarak bir karara varma sürecidir” (Turgut ve Baykul, 2011: 15).

Değerlendirme; “Öğrencinin bir derste başarılı ya da başarısız olduğuna karar verme işlemidir” (Semerci, 2009: 10).

11.1.3. Sınav

Eğitimci belli dönemlerde öğreneni sınamalıdır. Bunu yapmalarındaki asıl amacın öğrenenin verilen bilgileri ne ölçüde aldıkları, almışsa bile nerelerde hata yaptıklarını ya da eksik yanlarını anlayabilmelerini sağlar. Öğrenenler için sınav sonucu bir başarı ölçütü olarak kabul edilir. Aslında sınavları eğitene bir yol gösterici olarak kabul etmek gerekir. Öğrenenin eksik ve noksan yanlarını öğrenip vereceği diğer bilgileri önce bunları tamamlayarak vermesi gerektiği hakkında yol gösterir. Böylece takviye edilmesi gereken bilgiler tekrar verilir. Günümüzde de başarının sayısal verilere dayandırılması yapılan bu sınavların sonuçlarına göre verilir. Buna göre de öğrencilerin sınıflandırılmaları sağlanır. Örgün öğretim de bir üst sınıfa geçmek için kullanılan bu sınav yöntemi sayısal verilere dayandırılır.

Hız. Muhammed (s.a.v.)’de zaman buldukça ashabın algılama kapasitelerini öğrenmeye çalışmış bunun için zaman zaman onları sınamıştır. Şerid b. Süveyd (r.a.) bu konu ile ilgili rivayeti şöyle aktarır; "Ey Allah'ın Rasûlü annem bana Mü'min bir köle azat etmemi vasiyet etti. Benim yanımda Nubiyyeli, siyah bir cariye var, onu azat edebilir miyim?", "Onu çağır." dedi. Çağırdım, geldi ve ona sordu: "Rabbin kimdir?", "Allah!", "Ben kimim?", "Sen de Allah'ın Rasûlü'sün!" deyince; "Bu Mü'midir. Haydi, sen onu azat et!" buyurdu (Buhârî, Cami’ul Fevaid, 2003: 52).

Hız. Muhammed (s.a.v.)’in zaman zaman etrafındaki kimselerin zihinlerini sınamak amacıyla bazı küçük sorular sorarak onları sınava tabi tuttuğu görülmüştür. Aslında burada Hız. Muhammed (s.a.v.)’in amacı sınav yapmak değil insanların zihinlerindeki şemaların neler olduğuna ulaşmaktır.

Bu küçük sınav ile ilgili olarak İbn-u Ömer (r.a.) şöyle bir aktarımda bulunmaktadır; Hız. Peygamber (s.a.v.): "Mü'min, yaprağını hiç dökmeyen yeşil bir ağaca benzer." Halk falanca ağaç tahmininde bulundular fakat isabet ettiremediler. Ben, "Bu, hurma ağacıdır." demek istedim, ancak (yaşım küçük olduğu için) utandım. Sonra Hız. Peygamber (s.a.v.): "Bu hurma ağacıdır" diyerek açıkladı (Buhârî, İlm, 2003: 4).

5.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Hz. Muhammed (s.a.v.) hiçbir eğitim almamıştır. Bununla beraber okuma yazma da bilmemektedir. Onun ilim kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Ashabları bilmedikleri şeyleri ona sorardı. Konu ile ilgili bir bilgisi yoksa o da Cebrail (as)'e sorardı. O da bilmiyorsa doğrudan Allah (c.c.)'a sorardı. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çevresindeki kimselere bir şeyler öğretirken takip ettiği yol ve yöntemler eğitimde temele alınması gereken kurallar için yol göstermektedir. Onun eğitim verdiği kimselerde öncelikli dikkat ettiği şeyin "öğrenmeye hazır oluşuk" ilkesi olduğunu görüyoruz. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde ki kısa ve öz oluşluluğun sebebi de bu mantığa dayandırılır.

İbn-i Mesud bu durum ile ilgili olarak şöyle anlatır: "Ashabı usanıp sıkılır düşüncesiyle Rasûl-i Ekrem bize her gün değil, arada bir nasihat ederdi". 1400 yıl önceden Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eğitimde uygulamış olduğu teknikler şuanda da günümüzde uygulanmaktadır. Sonuç olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in en doğru şekilde içinde bulunduğu zaman diliminin sağladığı şartlar kadarıyla ve yaptığı çalışmalarıyla cahil olarak geçinen bir toplumu eğitmeyi başarmıştır. Bu noktada ise toplum tarafından hemen kabul görmeyen bir yaklaşım olduğunu fark ettiğinde bunu öncelikle kendisi yaparak o toplumda güven kazanarak onlara yol göstermiş ve örnek teşkil etmiş olmaktadır. Toplumı sıkmadan vermiş olduğu eğitimler sonucu yepyeni bir İslami millet oluşturmuş olduğunu görmekteyiz. İslamiyet'in Türk yorumcuları olarak bilinen bilginler ve bunlara ait olan eserler öğrencilere anlatılmalı ve ayrıntıları verilmelidir.

Allah (c.c.)'ın rahmeti, şefkati ve onun sonsuz kudretini öğretmek için çocuklara yaratılmış olan şeylerden örnekler vermek gerekir. Somut düşünme döneminde olan çocuklar için yaratılmış olanları görmek bilginin inandırıcılığını sağlar. Allah (c.c.) kavramının olumsuzluklardan ayrılması gerekir. Okul öncesi çocuklar için yaratıcının onları seveceği, onlara ödülleri vereceği şeklinde yaklaşımlar din öğretimini kolaylaştıracaktır. Çocuk psikiyatristleri tarafından yapılan araştırmalar genellikle insanların bilmedikleri şeylerden korktuklarını göstermiştir. Belirsiz ifadeler, hastalık, mikrop, ölüm, cehennem, azap gibi ifadelerin bilinmesi bunlar hakkında oluşacak korkuların da önüne geçmiş olacaktır.

İslam düşünürlerinin eğitim ile ilgili yaptığı çalışmaların ortaya çıkarılması ve detaylandırılması önemlidir. Modern eğitimin temellerini atan Farabî, İbn-i Sina gibi düşünürlerin eserlerinin farklı boyutlardan ele alınması gerekir. Farabî'nin eğitim anlayışındaki mutluluğun içselleştirilmesi zihinden kaynaklanan bir durumdur. Bireyin yaradılış amacı onun mutluluğa erişmesi ve bunu da akıl temeline dayandırarak yapması gerekir. Akıl temeline dayandırılarak yapılan eylemler seçimlerle gerçekleşerek yaşamın daha planlı bir hal almasını sağlayacaktır. Bu durum da yine kişinin bir irade sahibi olmasından kaynaklıdır. Erdemli davranışlar mutluluğa ulaşmak için itici bir güç olarak karşımıza çıkar. Çünkü erdemli davranışlar kişileri iyi insan olmaya yönlendirir. İyi insanların bulunduğu toplumlarda ise problem davranışlar olmayacaktır. Modern eğitimde sıkça karşımıza çıkan bazı kavramlar (bilimsel yöntem, eğitim teknolojisi, uygulamalı eğitim, yaş gruplarına göre eğitim ve okul öncesi eğitim) İbn-i Sina tarafından kazandırılmıştır. Ancak bu kazanımlardan ziyade İbn-i Sina'nın daha çok tıp ve felsefe alanında öne çıktığı bilinir. Onun rol-model alınarak eğitim ile ilgili yaptığı çalışmalara daha çok eğilmek ve bunu uygulamak toplumda farkındalık yaratacaktır.

Din duygusu çocuğun ruhuna hitap eder. Yani çocuk aslında din eğitimi almak için hazır bulunur. Allah (c.c.)'a inanmak, dini eğilimin ve bu konuda isteğinin olması küçük yaşlara ait olduğu sonucuna varılır. Bu bilgiler kutsallığından dolayı da itiraz edilmeden içtenlikle kabul görür. Bu durum çocuğun kolay inanırlık özelliği ile bağlantı içindedir.

Çocukta dini inancın oluşmasında en etkili unsurların başında öncelikle aile gelmektedir. Çünkü aile çocuğun ilk dini tecrübelerinin oluşmaya başladığı yerdir. Bu başlangıç zamanla kültürel etmenlerle ve toplumsal ilişkilerle şekillenip son halini almaya doğru yol alır. Duaların ve ibadetlerin çocukla birlikte yapılması onun bu davranışları öğrenmesini sağlayacaktır. Ailesinden öğrenmek istedikleri sorular karşılığında doyurucu cevaplar alan ve bunları zihinlerinde işleme sokan çocuklar için eğitimde bir kademe daha yol alınmış olacaktır. Soru soran çocuklara verilen cevaplar onlar için açık uçlu olmalıdır ki yeni soruların çağrışım yapması sağlanmalıdır. Böylece çocuklarda merak uyandırılmış ve öğrenmeye de teşvikleri sağlanmış olacaktır.

İslami yönden açıklanmaya çalışılan inanç kavramı çocuklarda doğuştan gelen bir kabiliyet olarak bilinir. Dini yaşayış ve çocuğun ruhsal yapısı onların istek ve ilgileri doğrultusunda gerçekleşir. Bu düşüncelerin kaynağının fitri olarak tanımlanmasının sebebi aslında doğuştan getirilen Allah (c.c.)'a inanma gücünün olmasından kaynaklanır. Çocuk büyüme döneminde inancı aramak ve bilmedikleri hakkında sorular sorarak bilmeye çalışır.

Eğitimde kullanılan birçok farklı yöntem ve teknikler olmakla beraber okul öncesi çocuklarda hikâyelerin, masalların ve misallerin etkili olduğu görülmüştür. Hikâyeler yaşanması muhtemel olan olayları içerdiği ve günlük hayatta da karşılaşılabilecek durumları içerdiğinden dolayı ilk tercihler arasında sayılmalıdır. Bir konu hakkında eğitim verilmeye çalışılırken seçilen hikâyenin de o konu ile ilgili olmasına dikkat edilmesi gerekir. Konu ile ilgili olan hikâyelerin inandırıcılığı artırdığı görülür. Bu yüzden daha evvel karşılaşılmış ya da ileriki zamanlarda karşılaşılabilecek durumlarla ilgili olan hikâyelerin seçilmesi önemlidir. Bu noktada bütünlük sağlanması önemlidir. Karmaşık olan hikâyelerin seçilmesi anlatılmak istenilen konunun öğrenilmesini zorlaştıracaktır.

Din eğitimi verilirken seçilmesi gereken hikâyelerin bazı özelliklerine de dikkat etmek gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde geçen örnek olaylar anlatılırken bazı ayrıntılar ihmal edilir. Bu ayrıntılara dikkat edilmemesi de kimi zaman yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Bahsedilen kaynaklarda geçen örnek olaylar incelendiğinde üstün bir anlatım özelliği görülür. Bu anlatım üslubunun ve ayrıntılarının korunarak kullanılmasına dikkat edilmesi gerekir.

5.2. Öneriler

Eğitim asla tek başına okulda ve okul çatısı altında bir eğitimciye bağlı olarak verilemez. Eğer böyle bir uygulama yapılırsa o nesil ve gelecek nesiller tehlikeye atılmış olur. Çünkü toplum kuralları bilmeden salt eğitim ile yetiştirilmiş olan kimselerde hatalı davranışların daha çok yapıldığı görülür. Bu durum için yapılması en uygun olan öneri eğitimin karmaşık olarak devam etmesi değil aşamalı ve üretken bir şekilde kişiye verilmesi asıl hedefe ulaştıran davranış olacaktır. Çocuklarla ilgili olarak da yapılabilecek olan en güzel öneri ise eğitilen kimselerin eğer birer öğrenci ise

bunların yetenek ve ilgileri de göz önüne alınarak ilerde uzmanlaşabileceği alanlara yönlendirilmeleri sağlanmalıdır. Böylece hem maddi hem de manevi olarak yıpranmaların azalması da sağlanmış olacaktır.

İslamiyet'ten sonraki eğitim ile ilgili çalışmalara önem verilmesi gerekir. Örneğin İbn-i Sina'nın daha çok tıp eğitimi ile ilgilendiği düşünülmekte olup onun çocuk eğitimi ile ilgili çalışmaları geri planda kalmıştır. Şüphesiz Farabî de çok yönlü bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Bu noktada onların bilinmeyen yönlerinin ortaya çıkarılması eğitim için yeni motivasyon olanaklarının görülmesini ve rol-model alınmasını sağlamaktadır. Âlimlerin ve ilim adamlarının her yönü ile tanınması önemlidir. Ancak bunların tanınması ve düşünceleri ışığında yol alınması gelecek kuşaklara doğru bilgilerin aktarılmasını sağlar. Aksi taktirde yabancı kaynaklardan öğrenilen bilgiler ile yetinmek zorunda kalan bir neslin belki de yanlış bilgiler öğrenmesine sebebiyet verecektir.

Din eğitiminde kullanılacak olan hikâyelerin aynı şekilde alınıp aktarılması önemlidir. Bunlar üzerinde değişiklikler yapılması hikâyelerde verilen ayrıntıların kaybolmasına ve etkili olmamasına sebep olacaktır. Bu yüzden hikâyeleri öğretim yöntemi olarak kullanan kimseler bunların ayrıntılarını ve anlatış şekillerini çok iyi bir şekilde bilmesi gerekir. Böylece anlatıcı tarafından aktarılan hikâyelerin etkinliği sağlanmış olacaktır. Öğrenen kimsenin zihinlerinde bir karmaşıklığa sebep olacak ve konunun anlaşılmasını güçleştirecek hikâyeleri anlatmaktan uzak durmak gerekir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde anlatılan örnek olaylarda verilmek istenilen mesaj ne ise onun öne çıkarıldığı gibi hikâyelerde de verilmek istenilen mesajın öne çıkarılarak çocuğun bu ana fikir etrafında düşüncelerini açığa çıkarması sağlanmalıdır. Çocuklara gereksiz olarak verilmiş olan ayrıntılar ana fikirden ve verilmek istenilen mesajdan uzaklaştıracaktır.

Okul öncesi dönemde olan çocuklara Allah (c.c.) kavramı öğretilirken öncelikle onların Allah (c.c.) sevgisinden başlanması gerekir. Çocuklara bazı davranışların öğretilmesinde kullanılan Allah (c.c.) korkusu yaklaşımından uzak durulması gerekir. Allah (c.c.)'ın onları cezalandıracağı ya da sevmeyeceği gibi söylemler çocukların zihninde kötü bir tablo oluşturacak ve sürekli cezalandıran ya da çocukları sevmeyen bir Allah (c.c.) kavramı oluşmasına sebep olacaktır. Bu yaklaşımlar yerine kendisini seven ve ailesine çeşitli nimetler veren bir Allah (c.c.) düşüncesi oluşturmak daha sağlıklıdır.

Çünkü okul öncesi dönemde olan çocuklar somut işlem döneminde olmalarından kaynaklı olarak kendilerini ve ailesini seven bir şeyin olduğunu bilmek onlara mutluluk verecektir.

Okul öncesi eğitiminde olan anaokulu seviyesindeki çocuklara “Bitkiler ve Hayvanlar” konusu işlenirken aynı zamanda bunların yaratıcısı ve hayatın düzenine dair bilgilerin verilmesi önemlidir. Yaratıcıya teşekkür edilmesinin öğretilmesi de örtük olarak çocuklara verilmesi gereken bir mesajdır.

Okul öncesi eğitiminde olan çocukların serbest zaman etkinliklerinde ve ders içi etkinliklerinden de yararlanılabilir. Örneğin ders içi etkinliği olarak müzik ve sanat etkinliklerinde din eğitimi sağlayıcı malzemeler seçilebilir. Örneğin etkinlik süresinde bir ilahi öğretilmesi ile bu işlerlik sağlanabilir. Ahlaki düzene dair öğretilmek istenilen yardımseverlik ya da hoşgörü değerleri öğretilirken yaratıcı drama etkinliği uygulanabilir. Materyal olarak seçilen oyuncak etkinliklerinde bazı köşeler oluşturulabilir. Bu köşelerde dini yaşayış ile ilgili objelerin kullanılması öğrenmeyi destekleyici nitelikte olacaktır. Bu öğrenme köşelerine konulabilecek Kur'an-ı Kerim, seccade, tespih gibi materyaller öğrenme ortamı oluşturacak objeler olarak seçilebilir.

Çocuklarda merak uyandıran ve öğrenilmek istenilen konulardan bir diğeri ise Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatıdır. Onun hayatının anlatıldığı hikâyeler ve çeşitli çocuk kitaplarından faydalanılabilir. Bu hikâye ve çocuk kitaplarında onun katıldığı savaşlar, çocukluğu ile ilgili anlatılan zevkli bir şekilde dinlenilmek istenen konulardandır. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hicret ettiği sırada müşriklerden saklandığı mağara ile ilgili olay anlatılırken, mağaranın girişinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gizlenmesini ve müşrikler tarafından görülmesini engelleyen örümcek ve güvercine karşı bir sevgi beslenmesi durumu sağlanacaktır. Günlük hayatlarında da çocukların bu hayvanları koruyup kollamaları gerektiği fikri verilerek bu davranışı sergilemeleri gözetilecektir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in etrafındaki insanlara karşı takındığı tavır ve davranışlar anlatılarak örnek davranışın nasıl olması gerektiği öğretilebilecektir. Bu dönemde model alma, taklit ve özdeşim kurma ile beraber çocuklar kendilerine örnek olan Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi davranmaya başlayacaklardır.

Kur'an-ı Kerim in çocuklara tanıtılması ve öğretilmesi İslamiyet'in de temel prensipleri içerisinde yer alır. Onun kutsallığının anlatılması ve çocuğa bu düşüncenin verilmesi diğer kitaplardan farkının anlaşılmasını sağlayacaktır. Okul öncesi dönemde ki bu yaş grubundaki çocuklara kutsal kitapların isimleri öğretilbilir. Ancak bu kitapların değiştirilmesi ya da ilk hallerinin bozulması gibi konulara girilmemesi gerekir. Yalnızca bu kutsal kitapların tanıtılması adına yüzeysel anlatımlar verilmelidir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklara verilen din eğitiminde İslamiyet açısından önemli olan günler anlatılabilir. Bu günlerin özellikleri açısından çocuklara küçük kutlamalar hazırlanabilir. Dini bayram ve kandillerin önemini öğretmek adına yapılan bu kutlamalarda neler yapılması gerektiği öğretilbilir. Örneğin ramazan ayının Müslümanlar için mübarek bir ay olduğu, orucun ne demek olduğu, bayramların ne anlama geldiği açıklanabilir. Çocuk anaokulunda ise bu tür özel günler için sınıflarda süslemeler ve hediyeleşmeler yapılarak özendirilmeye çalışılabilir. Dini açıdan kutsal olarak sayılan mekânların ziyaretleri çocukların ilgilerini çekecek ve onlarda bu mekânların tanınmasını sağlayacak olan meraklarını uyandıracaktır. Örneğin çocukların camilere götürülmesi ve orada bulunan objelerin tanıtılması öğrenmeyi tetikleyecek olan bir yaklaşım olmuş olacaktır. Çocukların bu ortamlarda objeleri hem görmesi hem dokunması gibi birden fazla duyu organına hitap etmesi öğrenilen bilgilerin kalıcılığını sağlamış olacaktır. Camilerin uhrevi ortamı ve manevi havası öğrenme ortamı olacak ve öğrenmeyi etkileyen bir başka faktör olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. (2001). Din eğitiminde etkili bir yöntem: hikâye. İstanbul: Feza yayıncılık.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607-622.
- Akyüz, Y. (2009). Türk eğitim tarihi (MÖ 1000-MS 2009). (14. Basım). Ankara: Pegem Akademi yayıncılık.
- Ay, M.E. (1998), Çocuklara iman esaslarının öğretimi. Çocuk gelişimi ve eğitimi sempozyumu. İstanbul.
- Aydın, S. M. (2012). Din felsefesi. İzmir: İlahiyat Vakfı yayıncılık.
- Aydınlı, A. (2014). Hadis yazıları. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayıncılık.
- Baltacı, C. (2005). Osmanlı medreseleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayıncılık.
- Basrî, H. (2014). Zühd. (Çev. İshak Doğan). (2.Baskı). Konya: Hünet yayıncılık.
- Bilgin, B. (1987). İslam ve çocuk. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayıncılık.
- Bilgin, B. (2001). Eğitim bilimi ve din eğitimi. Ankara: Gün yayıncılık.
- Binbaşoğlu, C. (1982). Eğitim düşüncesi tarihi. Ankara: Binbaşoğlu yayıncılık.
- Binbaşoğlu, C. (2014). Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi. (2.basım). Ankara: Anı yayıncılık.
- Buhârî, S. (2003). Muhtasarı tecrîd-i sarîh Kütüb-i sitte serisi- 1. (Çev. Abdullah Feyzi Kocaer). Kelebek yayıncılık.
- Cevizci, A. (2011). Eğitim felsefesi. İstanbul: Say yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Ün, K. (1987). Eğitim terimleri. Ankara: Şafak yayıncılık.

- Er, İ. H. (2016). Peygamber efendimizin eğitim metodu. (7.basım). Ankara: Öğ-
der yayıncılık.
- Ercan, A.R. (2000). Çocuklar nasıl öğrenir. (3. Basım). Ankara: Galeri kültür
yayıncılık.
- Ercan, R. (2011). Eğitimin felsefi temelleri. (Editör: N. Saylan). Eğitim bilimine
giriş. Beşinci Baskı. Ankara: Anı yayıncılık. ss. 39-71.
- Erdem, A. R. (2005). Etkili ve verimli -nitelikli- eğitim. Ankara: Anı yayıncılık.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2005). Eğitim psikolojisi. Ankara: Arkadaş yayıncılık.
- Ertuğrul, H. (2006). Herkesin öğretmeni Hz. Muhammed (s.a.v.). İstanbul: Nesil
yayıncılık.
- Ertürk, S. (1994). Eğitimde program geliştirme. Ankara: Meteksan yayıncılık.
- Fidan, N. (1996). Okulda öğrenme ve öğretme. Ankara: Alkım yayıncılık.
- Gazalî, İ. (1981). İhyâ-i ulûm-id-din. (Cilt 1). (Çev. Ali Arslan). İstanbul: Arslan
yayıncılık.
- Günbayı, İ. ve Akdeniz, C. (2007). İlköğretim okulu öğretmenlerinin öğrenen
örgüt yaklaşımına ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Millî Eğitim
Dergisi*, 173, 173-192.
- Gündüz, M. (2017). Osmanlı'yı yönetenler mektebi: enderun. *Yedi Kıta Dergisi*,
105, (21-35)
- Güneş, H. (2011). Eğitimin tarihsel temelleri. (Editör: N. Saylan). Eğitim bilimine
giriş. Beşinci Baskı. Ankara: Anı yayıncılık. ss. 19-28.
- Güven, B. (1984). İnsan ve kültür. İstanbul: Remzi yayıncılık.
- Hassan, Ü. (2000). Türkiye tarihi 1. İstanbul: Cem yayıncılık.
- Karabulut, O. (1971). İslam'da çocuk terbiyesi. Konya: Eser matbaası
- Kızıloluk, H. (2011). Eğitimin politik temelleri. (Editör: N. Saylan). Eğitim
bilimine giriş. Beşinci Baskı. Ankara: Anı yayıncılık. ss. 193-209.

- Koçer, H. A. (1980). Eğitim tarihi 1. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayıncılık.
- Konuk, Y. (1994). Okul öncesi çocuklarda (5-6 yaş) dini duygunun gelişimi ve eğitimi. Ankara: Türkiye Diyanet yayıncılık.
- Kutub, M. (2017). İslami eğitim metodu. (1.basım). İstanbul: Beka yayıncılık.
- Manzur, İ. (2003). Lisânü'l-Arab. (Cilt 1-15). Kahire: Dar'ül-hadis yayıncılık.
- Nevevi, M. (1991). Riyazüs-salihin ve tercemesi. (Çev. Kıvamüddin Burslan ve H. Hüsnü Erdem). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayıncılık.
- Nural, E. (2008). İnsan ilişkileri ve iletişim. (Editör: A. Solak). İnsan ilişkileri ve iletişim. Ankara: Hegem yayıncılık.
- Oğuzkan, F. (1981). Eğitim bilimleri sözlüğü. (2.basım). TDK yayıncılık. ss.25
- Önder, M. (2009). Okul öncesi çağdaki çocukların din eğitimi. Joseph Sauer'den çeviri-Religiöse erziehung von kleinkindern. Tokat: Arı ofset yayıncılık.
- Önder, M. (2013). Sevgi, din dili ve hikâyelerin çocukların din eğitimindeki yeri ve önemi. *JASS Dergisi*, 6 (3), 1285-1298.
- Önder, M. (2020). Eğitim biliminin temelini atan düşünür; İbn-i Sina. (2.basım). Ankara: Son çağ akademi yayıncılık.
- Özbek, A. (1991). Bir eğitimci olarak Hz. Muhammed. Konya: Selam yayıncılık.
- Özeri, Z. N. (2004). Okul öncesi din ve ahlak eğitimi. İstanbul: Dem yay
- Özgen, M. K. (2005). *Farabi'nin Mutluluk Anlayışı*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Öztürk, H. (1974). Modern eğitim sosyolojisi. İstanbul: Büyük dağıtım yayıncılık.
- Platon. (1998). Menon. (Çev. Adnan Cemgil). İstanbul: Remzi yayıncılık. ss. 87d-89d.
- Rudanî, M.S. (2010). Büyük hadis külliyatı (cem'u'l-fevâid). (3.basım). (Çev. Naim Erdoğan). İstanbul: İz yayıncılık.

- Sarpkaya, R. (2004). Eğitim felsefi temelleri. (Editör: C. Celep). Meslek olarak öğretmenlik. Ankara: Anı yayıncılık. ss. 147-189.
- Selçuk, M. (1991). Çocuğun eğitiminde dini motifler. (2. Basım). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayıncılık.
- Semerci, Ç. (2009). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (Editör: E. Karip). Ölçme ve değerlendirme (1-15). Ankara: Pegem a yayıncılık. ss.4.
- Sena, C. (1967). Hazreti Muhammed' in felsefesi. İstanbul: Okat yayıncılık.
- Senemoğlu, N. (1997). Gelişim, öğrenme ve öğretim. Ankara: Spot yayıncılık.
- Şentürk, H. (2004). Freud'un din ve psikoloji anlayışına eleştirel bir yaklaşım. *Isparta Dini Araştırmalar Dergisi*, 7 (19).
- Şimşek, S. (2011). Eğitim ile ilgili temel kavramlar. (Editör: N. Saylan). Eğitim bilimine giriş. Beşinci Baskı. Ankara: Anı yayıncılık. ss.1-14.
- Talas, M.A. (2000). Nizamiyye medresesi ve İslam'da eğitim-öğretim. (Çev: Sadık Cihan). Samsun: Etüt yayıncılık.
- Tekin, H. (2000). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (14. Basım). Ankara: Yargı yayıncılık.
- Toprakçı, E. (2002). Eğitim üzerine. Ankara: Ütopya yayıncılık.
- Tosun, C. (2005). Din eğitimi bilimine giriş. (3.basım). Ankara: Pegem a yayıncılık.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2011). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (3. Basım). Ankara: Pegem a yayıncılık. ss.70-102.
- Türer, A. (2006). Eğitim bilimine giriş-Türk eğitim sisteminin gelişim özellikleri. Sivas: Dilek yayıncılık.
- Türkçe sözlük. Türk Dil Kurumu. (1969). (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK yayıncılık
- Varış, F. (1996). Eğitimde program geliştirme teori ve teknikler. Ankara: Alkım yayıncılık. ss.141.

Yavuz, K. (1983). Çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişmesi (7-12 yaş).

Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayıncılık.

Yazır, E.M.H. (2011). Hak dini Kur'an dili. Cilt 1-2. İstanbul: Azim yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.

Ankara: Seçkin yayıncılık.

ÖZ GEÇMİŞ

SEVDA SAKÇA; 27.06.1991 tarihinde Ankara/Altındağ'da doğdu. İlköğretimini Ankara/Aydınlıkevler/ Ahiler İlkokulunda tamamladı.2005 yılında ilkokuldan mezun olduktan sonra İnönü Lisesine başladı.2009 yılında lise eğitimini tamamladıktan sonra 2010 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Felsefe Bölümünde lisans eğitimine başladı.2014 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra 2015-2016 yılında pedagojik formasyon eğitimini tamamladı.2016-2018 yılları arasında Eskişehir-Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Sosyal Hizmetler alanından mezun oldu.2017 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Yüksek Lisans Programına başladı ve hala burada yüksek lisans öğrencisi olarak eğitimini devam ettirmektedir. Yazar bir çocuk annesidir.